

Institutionen för psykologi

Motstånd – inte tröst

En studie om förståelsen av motståndsbegreppet

Linnéa Svensk

Psykologexamensuppsats. Vol. X (2008):21

Handledare: Lennart Viberg

Examinator: Olof Rydén

SAMMANFATTNING

Utifrån en hermeneutisk tradition är syftet med denna uppsats att närma mig en förståelse av vad motståndsbegreppet innebär i psykoanalytisk kontext i dag, primärt inom den kliniska praktiken. Tillvägagångssättet har varit att söka en förståelse av motståndsbegreppet genom att läsa delar av Sigmund Freuds översatta originaltexter, samt att intervjua verksamma psykoanalytiker om hur de förhåller sig till motståndsbegreppet. Sedan var tanken att sätta min förståelse av dessa två källor i relation till varandra. Resultatet visar att förståelsen av motståndsbegreppet i kliniska sammanhang sker i ljuset av en dikotomi mellan teori och praktik.

Nyckelord: motstånd, psykoanalys

ABSTRACT

Based on hermeneutic tradition, the goal of this thesis is to further my understanding of what the concept of resistance means in a psychoanalytical context today, primarily within clinical practice. My methodology has been to seek an understanding of the concept of resistance by reading excerpts from the original texts of Sigmund Freud, as well as conducting interviews with practicing psychoanalysts that focus on how they relate to the notion of resistance. The idea was to then present my understanding of these sources in relation to one another. The results suggest that an understanding of the concept of resistance in a clinical context is highlighted by a dichotomy between theory and practice.

Keywords: resistance, psychoanalysis

Till min granne

Soon you will see heaven. Choose the sword and you will join me. Choose the ball and you will join your mother in death. You don't understand my words, but you must choose.

Ur Shogun Assassin regi: Kenji Misumi & Robert Houston

Under mina tidiga år och en bit upp i vuxenlivet har döden varit min ”gose-trasa”, som jag har romantiserat, smekt och låtit vagga mig stark och lugn. Min antagonist har varit livet. I ett resonemang som detta kan jag se ett problem i att skilja döden och livet, till synes, så lättvindigt åt. Det är dock inte min ambition att definiera en gräns mellan dessa tillstånd eller processer. I dag kan jag se att det kanske inte är så underligt att känna sig säker i striden om man spelar i samma lag som döden. Begäret efter den berömda dödsångesten har dock ökat under de senaste åren, då jag inte är ute efter seger, det är motståndet jag vill ha.

För all hjälp, Christel Berg, Stella Björk, Margareta Dahlström, Gabriella Johansson, Annika Linné, Anders Porter, Susanna Porter Öhman, Selma Porobic Hadziabdic, Jerry Tapper, Lennart Viberg samt alla som medverkade i intervjuerna, tack!

INLEDNING

Efter att ha läst texter av Sigmund Freud har jag kommit att intressera mig för begreppet ”motstånd”, dels för hur Freud beskriver begreppet, men även för hur dagens psykoanalytiker förhåller sig till det.

Bakgrunden till detta intresse är tudelat. Frågan om motstånd har intresserat mig långt innan jag påbörjade min utbildning till psykolog. Detta har varit ett intresse som dels handlat om vilken roll motstånd spelat i mitt eget liv, och dels hur olika former av motstånd gestaltat sig på samhällelig nivå.

Mitt intresse väcktes, som sagt, på nytt, då jag i samråd med min handledare i uppsatsarbetet, valde att läsa ett urval av Freuds samlade skrifter: Drömtydning¹, Sexualiteten², Psykoanalysens teknik³ samt Vi vantrivs i kulturen⁴.

Vid min läsning av Freuds föreställningar om dödsdriften kom jag i kontakt med hans begrepp *motstånd*.⁵ Detta var en avgörande erfarenhet för mitt forskningsintresse i denna uppsats. Hur kunde jag förstå Freuds begrepp och vilken relevans tyckte jag det hade för mig och för vårt samhälle idag, var initialt vägledande frågeställningar i detta arbete. Jag kom senare därför även läsa delar av Föreläsningar⁶, Tidiga skrifter och historik⁷, Neuros och Psykos⁸, Metapsykologi⁹ samt Konst och litteratur¹⁰ som även de ingår i Freuds samlade skrifter.

Utgångspunkten har dock *ej* varit att förklara sanningen i Freuds motståndsbegrepp för att sedan sätta det i relation till nutida psykoanalytikers tolkning av en ursprunglig betydelse, utan utgångspunkten för min tolkning av både Freuds begrepp och de intervjuade psykoanalytikernas utsagor, är förankrad i en kritisk

¹ Freud (1996b)

² Freud (1998)

³ Freud (2002)

⁴ Freud (1995)

⁵ Specifikt var det läsning av *Den ändliga och den oändliga analysen* s. 344, 347, 348 som ingår i band VIII av Samlade skrifter av Sigmund Freud (2002)

⁶ Freud (1996a)

⁷ Freud (1997)

⁸ Freud (2001)

⁹ Freud (2003)

¹⁰ Freud (2007)

hermeneutisk¹¹ tradition. I enlighet med denna tradition har jag antagit att det är en omöjlighet att driva en tolkning så långt att den exakt sammansmälter med intentionen hos en författare eller hos en person som man intervjuar. Att *förstå* innebär att konstruera och rekonstruera texter och uttryck och förutsätter att man måste upprepa alla tankeoperationer som ”författaren” utfört i samband med skrivningen eller uttalandet. Fullständig förståelse är således ej möjlig utan är något vi bara kan närma oss.

Motståndsbegreppet har efter Freuds död, till viss del omtolkats inom den psykoanalytiska och psykodynamiska litteraturen. Min studie handlar dock inte om att undersöka hur denna förändring har skett inom forskningen. I stället är det, i enlighet med den hermeneutiska metod jag använt, just relationen mellan hur jag förstår Freuds begrepp om motstånd, och samtida psykoanalytikers förhållande till begreppet motstånd som intresserar mig. Detta är bakgrunden till mitt syfte med uppsatsen att närma mig en förståelse för vad motståndsbegreppet kan innebära inom den psykoanalytiska kontexten i dag. Därför har mitt fokusområde primärt varit den kliniska praktiken och min ansats har i huvudsak varit kvalitativ,¹² eftersom jag fokuserat på respondenternas subjektiva förståelse och resonemang kring motstånd och motståndsbegreppet.

För att närma mig detta har jag valt att intervjua praktiserande psykoanalytiker om motståndsbegreppet och då sökt efter meningsbärande strukturer. Min utgångspunkt är att jag hela tiden har att göra med mina egna tolkningar av materialet oavsett om det handlar om litteratur jag läst eller intervjuer. Med andra ord har min ambition utifrån en hermeneutisk tradition varit att, i möjligaste mån, reflektera över min egen förståelsehorisonts gränser. Med mina tolkningar har jag strävat efter att ge en meningsfull innebörd av motståndsbegreppet och därigenom skapa en känsla av sammanhang.

¹¹ Ordet hermeneutik kommer från grekiskan och stammar från verbet *Hermeneuein* som i sin tur lär ha haft tre betydelser: att uttrycka, att utlägga, att översätta. Samtliga handlar om att göra tankar begripliga. Förgrundsgestalten för den kritiska hermeneutiken var främst Habermas som hade ambitionen att avslöja de ideologiska betingade orsakerna till olika former av social verksamhet som begränsar möjligheterna till en öppen dialog. Ofta benämns denna typ av forskning emancipatorisk, dvs. forskning som syftar till att befria. (Allwood & Erikson, 1999) Se även vidare benämning i metoddelen, denna text.

¹² Syftar på arten, på beskaffenheten av något. (Kvale, 1997)

Ett kvantitativt¹³ förhållningssätt har jag dock använt mig av för att analysera generella likheter och olikheter mellan respondenternas förhållningssätt för att kunna beskriva eventuella trender.

Jag kommer först att ta upp en teoretisk bakgrund till de centrala begrepp som berörs längre fram i texten, för att sedan behandla metod och resultat. Till sist har jag en avslutande diskussion.

TEORI

Förståelsen av motståndsbegreppet är det centrala för denna studie. En teoretisk beskrivning av vad begreppet innefattade enligt Freud ser jag därför som en förutsättning för att närma sig en förståelse av dagens psykoanalytikers förståelse av motståndsbegreppet. Jag börjar med en kort presentation av Freud och psykoanalysens födelse, för att få en ökad kontextuell förståelse av motståndsbegreppet. Efter det går jag igenom topografi och den själsliga apparatens tre provinser samt återkommande begrepp tillhörande den kliniska praktiken, och som Freud uttrycker det, angående psykoanalysens begrepp, ”*är det fråga om hjälpbegrepp*”¹⁴ för att förstå sakförhållanden, ej entydiga sådana. Sedan kommer jag att utifrån de texter jag läst av Freud att ta upp olika infallsvinklar på motståndsbegreppet, följt av en presentation om narcissism. Till slut tar jag upp avslutande reflektioner kring drifterna.

Angående Freuds texter är de kända för att vara bitvis motsägelsefulla och osammanhängande. Till exempel skriver Jill Hoffmann de Maré i förordet till den svenska översättningen av Samlade skrifter av Sigmund Freud, band 8, Psykoanalysens teknik¹⁵, att Freud inte klargjorde vilket teoretiskt perspektiv han lade på de olika tekniska anslagen, vilket gör att en omläsning av texterna ter sig betydligt mer komplicerade än vad ett första möte med dem förespeglar.¹⁶ Med anledning av detta, har jag i fotnoterna, förutom namngivningen av de olika texterna, även specifikt och i största möjliga mån, skrivit ut sidnummer där jag hämtat den text som jag tolkat, så att läsaren lätt kan hitta det ursprungliga sammanhanget. Val av användandet av

¹³ Syftar på hur stort, hur mycket, mängden av något. (Kvale, 1997)

¹⁴ Freud (1996) s. 275

¹⁵ Freud (2002)

¹⁶ Freud (2002) s. 17

footnoter överlag gjorde jag för att få en enhetlighet i refererandet och i enighet med American Psychological Association, för att få kontinuitet i den löpande texten.¹⁷

Freud och psykoanalysens födelse

I slutet av 1800-talet ledde hjärnforskningen fram till en ny medicinsk specialitet, neurologi, det vill säga studiet av skador och sjukdomar i nervsystemet. Denna specialitet var nära förknippad med psykiatri då förhållandet mellan hjärnans funktion och människans själsliv var centralt och betraktades som grunden till den moderna kliniska psykiatri. Den nya specialiteten utformades på olika sätt i olika länder. I Österrike utvecklades den mest framträdande av dessa riktningar av läkaren Sigmund Freud, *psykoanalys*.¹⁸

Freud kom ursprungligen från Freiberg i Mähren, nuvarande Tjeckien, men flyttade 1860 med familjen till Wien. Där kom han att verka fram tills han på grund av nazismens framfart flyttade till England, där han levde fram till sin död 1939. Freud anses ha inspirerats av bland andra Schopenhauer (1788-1860) och dennes fokus på drivkrafterna bakom människans handlingar, samt Nietzsche (1844-1900), vars utgångspunkt var att människan i civilisationen hade tvingats till att försöka undvika sina naturliga benägenheter med följderna att sexuella och aggressiva föreställningar undertrycktes eller kom till uttryck på ett förvrängt sätt. I och med det bedrog människan inte bara andra utan även sig själv. Han ansåg att för att skapa en verklig psykologi måste forskarna kämpa med ett omedvetet motstånd i sina egna hjärtan.¹⁹

I Freuds sista officiella föredrag inför ett läkarauditorium i Wien 1904,²⁰ påminner han om att psykoterapi inte är någon ny läkemetod, utan tvärtom är det den äldsta terapi som medicinen betjänat sig av. Den har *”tillämpats inom den primitiva och antika medicinen./.../ Trots att läkarna sedan dess har kommit på andra sätt att bota de sjuka har psykoterapeutiska strävanden av ett eller annat slag aldrig försvunnit ur medicinen”*.²¹

¹⁷ Brachtrsende (2005)

¹⁸ Saugstad (1998)

¹⁹ Saugstad (1998)

²⁰ Freud, S. (2002) s. 81

²¹ Freud, S. (2002) s. 84

Psykoanalys är en sorts psykoterapi som har sin grund i det så kallade katharsiska förfarandet och den katharsiska terapin²². Denna form av terapi går ut på att patienten under hypnos återförs till det psykiska tillstånd där symtomet först uppträdde, där bortträngda minnen, tankar och impulser kunde behandlas. Genom att patienten under intensiva affektyttringar berättade om dessa själsliga processer så upphörde symtomet att återkomma. Detta förklarades med att symtomet är en konversion, en omvandling, som tar de undertryckta psykiska processernas ställe, dvs. de psykiska fenomenen flyttas över till kroppsliga symtom. Svårigheten med denna metod, förutom att alla patienter inte var hypnotiserbara, var att symtomens uppkomst inte alltid byggde på ett enskilt traumatiskt intryck, utan mer bestod av en rad svåröverskådliga sådana.²³

Freud slutade med hypnosen och skälet till det handlade om hans inställning till suggestionstekniken²⁴. Han misströstade om möjligheterna att göra suggestionen så stark och hållbar som vore nödvändigt för att åstadkomma varaktig bot.

I alla de svåra fallen såg jag hur den pålagda suggestionen flagnade av, och då var sjukdomstillståndet tillbaka igen, eller så ersattes det av några andra besvär. Dessutom har jag den invändningen mot suggestionstekniken att den undanhåller oss insikten i det psykiska kraftspelet och till exempel inte låter oss märka det motstånd med vilket de sjuka håller fast vid sin sjukdom och alltså även spjärnar emot sitt eget tillfrisknande och som likväl ensamt gör det möjligt att förstå deras beteende i det dagliga livet.²⁵

Freud utvecklade sin behandlingsmetod genom att ta bort hypnosen. Han lät patienten inta ett bekvämt läge på dyschan, placerade sig själv på en stol utanför

²² Psykoterapeutisk metod med anor från det antika Grekland. Kata´rsis står för rening och avreagering dvs. i terapi, befrielse från bortträngda känslor genom att dessa tillåts få utlopp. (Egidius, 1994) Utvecklades i modern tid av J. Breuer som Freud kom att samarbeta med. (Freud, 2002) s. 75. Se även Freud (1997) s. 13.

²³ Freud (2002) s. 75

²⁴ Suggestionstekniken använd i olika former av suggestionsterapi som består i att terapeuten eller personen själv ger befallningar på suggestivt sätt om utformning av reaktionsmönster eller eliminering av redan befintliga sådana. (Egidius 1994).

²⁵ Freud (2002) s. 87

patientens blickfång och förde i stället ett samtal med en vaken patient som uppmanades att koncentrera sin uppmärksamhet på den egna själsliga verksamheten.²⁶

Analytikern, skriver Freud i sina instruktioner, måste vara uppmärksam, ”*patienten uppmanas att försätta sig i ett tillstånd av lugn introspektion*”²⁷ utan att tänka, för att sedan berätta om *alla* sina inre iakttagelser i den ordning de dyker upp. Det kan exempelvis röra sig om känslor, tankar och minnen. Patienten uppmanas att försöka att inte medvetet censurera sig. Det kommer så småningom synas en regelbundenhet i materialet som berättas, som leder till att det omedvetna kan avslöjas.²⁸

En central del i och med psykoanalysen födelse var drömtydning. Freud såg att drömmar kan tolkas och att tolkningen innebär att ge drömmarna en mening.²⁹ Detta gjordes med samma metod som från början var avsedd för tolkning av symtom. I och med detta försvann det teoretiska glappet mellan normal och anormal.³⁰ Freud såg att drömmen är en form för vårt tänkande, som möjliggörs genom det sovande tillståndets villkor.³¹

Freud frågade sig, angående ett vanligt drömscenario: ”*vad betyder den känsla av hämmad rörelse som nära gränser till ångest som så ofta uppträder i drömmen? Man vill gå och kommer inte ur fläcken, vill göra något och stöter ständigt på hinder.*”³² Han kom fram till att känslan i rörelsehämningen uttrycker en viljekonflikt med en undertryckande motsägelse, ett *nej* till det som upplevs vara ens vilja.³³ Viljehämningen står nära ångesten som kan förstås som en libidinös³⁴ impuls som utgår från det omedvetna och hämmas av det förmedvetna.³⁵ Detta är, som jag uppfattar det, grunden till vad Freud senare kom att kalla och förstå som *motstånd*, i

²⁶ Freud (2002) s. 76

²⁷ Freud (1996) s. 267

²⁸ Freud (1996a)

²⁹ Freud (1996b) s.127

³⁰ Freud (1996b) s. 13

³¹ Freud (1996b) s. 461 fotnot 186

³² Freud (1996b) s. 319

³³ Freud (1996b) s. 319-320

³⁴ Ordet libido kan användas för Eros kraftyttringar, för att skilja dem från dödsdriftens energi. Freud (1995) s. 77 och medverkar vid varje driftsyttning, även om allt vid en sådan inte är libido. (Freud (1995) not nr 4 s. 79) se vidare denna text.

³⁵ Freud (1996b) s. 320

människans vakna tillstånd, utifrån verket *Drömtydning*³⁶. Motståndet är i strid mot libidon – livsdriften och allierad med dödsdriften. I senare verk binder han samman dödsdrift och livsdrift på ett mer mångfasetterat sett. Hela detta resonemang och begreppsförklaringar har jag försök att redogöra för nedan.

Själens topografi

Medvetenhetens tre kvaliteter kallar Freud för *omedveten, förmedveten och medveten* och är en systematisk beskrivning av olika medvetandenivåer. Freud utgår ifrån att varje själslig process först tillhör det omedvetna som under vissa omständigheter kan övergå till det medvetna³⁷. Han liknar det hela vid en rumsföreställning, där det omedvetna är hallen som ansluter sig till en salong, där medvetandet residerar. På tröskeln mellan rummen tjänstgör en vaktmästare som bedömer om själsrörelserna får komma in i salongen. När en del tränger fram till tröskeln och blir avvisade av vaktmästaren är de oförmögna att nå medvetenheten; ”vi kallar dem bortträngda”.³⁸

Den själsliga apparatens tre provinser

Freud delar in den ”själsliga apparaten” i tre provinser kallade *detet, jaget, överjaget*.

Detet

Detet står för *drift*, ett begrepp som avgränsar det själsliga från det kroppsliga³⁹ Drift är benämning på människans energikälla.⁴⁰ *Psykisk energi* står för den rörliga uppmärksamheten.⁴¹

³⁶ Publicerades först gången 1900 och var ett banbrytande arbete, där Freud framställde psykoanalysen för första gången. (Egidius, 1994)

³⁷ Freud (1996a) s. 274-275

³⁸ Freud (1996a) s. 275. Se även: Att András Pöstyényi skriver i inledningen till *Drömtydning* (Freud, 1996B) s. 11, att Freuds tanke var att människan är omedveten om det hon inte förmår eller törs veta. Det är en i sin tur omedveten subjektiv avsikt, inte ett anonymt, i tredjepersonstermer beskrivbart objektivet tillstånd, som är ansvarig för bortträngningen.

³⁹ Freud (1998) s. 94

⁴⁰ Freud (1996a) s. 380

⁴¹ Freud (1996b) s.130

När Freud, i sin text *Vi vantrivs i kulturen*, talar om drifter som tjänar individens bevarande, lyfter han fram hungern som representant för dessa. Hungern som bevarar och riktas mot jaget, subjektet. Till skillnad från, och i konflikt med, kärleken som söker efter objektet, en drift som riktas mot objektet. Objektdrifternas energifullhet ledde till införandet av termen libido. Senare infördes termen *narcissism*⁴² där libidon riktas mot det egna jaget. Senare i utvecklingen vänder sig det narcissiska libidot mot objektet. Freud kom vid en tid att skilja på drifter av sammanhållande karaktär och drifter av upplösande karaktär.⁴³

Utifrån den skiljelinjen, kan libido tas som representant för drifter av sammanhållande karaktär, och står för drivkrafterna i sexuallivet⁴⁴ och frågan som Freud här resonerar kring är hur och om det föreligger en distinktion mellan sexual- och självbevarandedrift. I ett biologiskt resonemang är det av betydelse, men från en psykoanalytisk synvinkel menar han att det är sekundärt.⁴⁵ Han skriver att, i förhållande till människans utveckling, är troligen tillfredställelsen av en erogen zon initialt förbunden med tillfredställelsen av näringsbehovet, det vill säga att den sexuella aktiviteten från början ansluter sig till en av de funktioner som tjänar till att uppehålla livet och först senare gör sig självständig i förhållande till denna.⁴⁶ Att *upprätthålla liv* kan här förstås som den biologiska aspekten av sexualiteten. Libido kan då kopplas till livsdrift, men det är även den drift som kan försätta människan i stor livsfara för att uppnå denna tillfredställelse.

Utifrån samma skiljelinje som ovan, kan dödsdriften tas som representant för driftens mer upplösande karaktär. I *Den ändliga och oändliga analysen*⁴⁷ skriver Freud, efter att ha undersökt och klarlagt *hur* botandet kommer till stånd i en analys, att frågeställningen nu borde vara vilka *hinder* som står i vägen för botandet.⁴⁸

Alla de krafter som motsätter sig arbetet med tillfrisknandet kallar vi patientens "motstånd". Sjukdomsvinsten är källan till ett sådant motstånd, den

⁴² Härstammar från Narkissos. I grekiska mytologin är han en vacker yngling som inte besvarade en flickas kärlek och dömdes att förälska sig i sin spegelbild i en damm. (Senior, 1987)

⁴³ Freud (1995)

⁴⁴ Freud (2001) s. 257

⁴⁵ Freud (1996a) s. 381

⁴⁶ Freud (1998) s. 104

⁴⁷ Freud (2002) Redaktionell inledning till *Den ändliga och oändliga analysen* s. 315

⁴⁸ Freud (2002) s. 323

”omedvetna skuld känslan” representerar överjagets motstånd, den är den mäktigaste och av oss mest fruktade faktorn.⁴⁹

Den driftprocess där jaget trängt bort obehagligheter för att slippa ångest, som motstridigt kommer att ta en ny väg i och med behandlingen, kallar Freud detets motstånd.⁵⁰

Människan föds in i kaos, ett tillstånd som inte är sammanhållande. Det var de krafter som strävade tillbaka till detta ursprungliga tillstånd som Freud kom att kalla dödsdrift. Dödsdriften kan verka i tysthet med riktning inåt men även vända sig mot den yttre världen i form av aggressions- och destruktionsdrifter.

Driften tvingades på så sätt till och med in i Eros' tjänst, i det den levande varelsen förintade något annat, levande väsen eller döda ting, i stället för sitt eget jag. Omvänt skulle då en inskränkning av denna utåtriktade aggression verka stegrande på den i vilket fall som helst fortgående självförstörelsen.⁵¹

Aggression och destruktion är inte enbart kopplat till erotiken, utan är allestädes närvarande i icke- erotiska företeelser. Hypotesen om döds- eller destruktionsdriften har mött motstånd inom psykoanalytiker kretsar, skriver Freud. De hör inte gärna ”när man talar om människans medfödda lust till det ”onda”, till aggression, destruktion och död men också grymhet.”⁵²

Aggressionstendensen är ett ursprungligt, självständigt driftsanlag och däri har kulturen sitt starkaste hinder. Kulturen är en process som vi underkastar oss. Denna process står i Eros tjänst, som vill binda och hålla samman enskilda mänskliga individer, familjer, folk och nationer till en enhet, mänskligheten, då de är libidinöst bundna till varandra. Det är *föreställningen* om detta som bannar oss skriver Freud.⁵³ Människans aggressionsdrift motsätter sig detta kulturprogram. Aggressionsdriften är dödsdriftens avkomling och förnämsta representant som delar världsherraväldet med Eros. Kampen mellan Eros och död, livsdrift och destruktionsdrift är det väsentliga innehållet i livet överhuvud, ”och därför kan kulturutvecklingen i korthet betecknas

⁴⁹ Freud (2002) s. 279

⁵⁰ Freud (2002) s. 279

⁵¹ Freud (1995) s. 75

⁵² Freud (1995) s. 76

⁵³ Freud (1995) s. 78

*som människosläktets livskamp. Och det är denna strid mellan giganter som i barnkammaren tystas ned med en ”vaggsång från himlen”.*⁵⁴

Det starkaste intrycket av motstånd under det analytiska arbetet är intrycket av en kraft som med alla medel vänder sig mot tillfrisknande och absolut vill hålla fast vid lidande, konstaterar Freud. Delar av denna kraft känns igen som skuldmedvetenhet och straffbehov, som lokaliseras till jagets förhållande till överjaget och är bundet dit. Andra delar av denna kraft kan vara verksam i bunden eller obunden form; obestämt var. Själsliga skeenden behärskas inte uteslutande av strävan efter lust, utan även av en kraft i själslivet som kallas aggressions- eller destruktionsdrift. Den härleder från den levande materiens ursprungliga dödsdrift⁵⁵, som är det levandes strävan att vända tillbaka till det livlösa tillståndet.⁵⁶ Det handlar *inte* om ett motsatsförhållande mellan optimism och pessimism utan mer om samverkan och motverkan mellan de båda urdrifterna Eros och dödsdriften, *aldrig den ena ensam, förklarar livsfenomenens brokighet.*⁵⁷ Den ena strävar efter att sammanfatta det befintliga, den andra att efter upplösa dessa föreningar och förstöra strukturen som uppstår genom dem.⁵⁸

Jaget

Formande av Jaget påverkas av både medfödda eller förvärvade aspekter. Den senare formen är lättare att förändra. Från allra första början är jagets uppgift att, i lustprincipens tjänst, medla mellan detet och den yttre världen, skydda detet mot den yttre världens faror. I denna process utvecklas även en defensiv inställning till det egna detet som, på så sätt, delvis skapar en inlärd distans, att ens driftanspråk behandlas som yttre faror på grund av att jaget förstår att drifttillfredsställelse skulle leda till konflikter med den yttre världen.

I konflikt med den yttre världen vänjer sig jaget, under inflytande av uppfostran, vid att förlägga arenan för kampen från det yttre till det inre för att kunna bemästra den inre faran innan den har blivit en yttre ”och gör antagligen för det mesta

⁵⁴ Freud (1995) s. 78

⁵⁵ Freud (2002) s. 344

⁵⁶ Freud (2002) s. 347, 348

⁵⁷ Freud (2002) s. 344

⁵⁸ Freud (2002) s. 347

rätt i det.”⁵⁹ För att undvika fara, ångest och olust under denna kamp använder sig jaget av olika omedvetna strategier. Dessa förfaranden kallas *försvarsmekanismer*⁶⁰ och kan dess utom själva bli faror och ibland visar det sig att jaget fått betala ett alltför högt pris för deras tjänster.

*Den psykiska apparaten föredrar inte olusten, den måste till varje pris värja sig mot den – det vill säga sanningen – offras. Mot den yttre faran kan man ganska länge freda sig genom flykt och undvikande av den riskfyllda situationen, tills man någon gång senare blir tillräckligt stark för att upphäva hotet genom aktiv förändring av realiteten. Men från sig själv kan man inte fly, mot den inre faran hjälper ingen flykt, och därför är jagets försvarsmekanismer dömda att förfalska den inre varseblivningen och endast möjliggöra en bristfällig och förvanskad kunskap om vårt det. Jaget är då i sina relationer till detet förlamat genom sina inskränkningar eller förbländat genom sina misstag, och konsekvensen i det psykiska skeendet blir med nödvändighet densamma som när man är på vandring och inte känner till trakten och inte har den spänst som vandringen kräver.*⁶¹

Varje person har ett urval av försvarsmekanismer, som fixerats i jaget på så sätt att de blivit till regelbundna reaktionsmönster i hans karaktär. Den vuxnes jag fortsätter att försvara sig mot faror som inte längre finns i realiteten, och letar efter situationer som får rättfärdiga att de fortsätter att hålla fast vid det invanda reaktionssättet. ”Förnuft blir nonsens, skydd blir plåga”.⁶² Försvarsmekanismer mot tidigare faror kommer tillbaka under behandlingen som *motstånd* mot tillfrisknandet i och med att jaget behandlar själva tillfrisknandet som en ny fara.⁶³

Det kan även inträffa att när analytiker försöker visa på en av de förvanskningar som patienten har företagit i försvarssyfte, finner han att patienten är utan förståelse, sålunda finns det även ett motstånd mot att blottlägga motstånd, det rör sig om motstånd inte endast mot medvetandegörandet av det – innehållet, utan

⁵⁹ Freud (2002) s. 337

⁶⁰ Freud (2002) s. 337. Exempel på försvarsmekanismer är bortträngning.

⁶¹ Freud (2002) s.339

⁶² Freud (2002) s.339

⁶³ Freud (2002) s. 340

även mot analysen överhuvud och där med mot tillfrisknande. Försvarets verkan inom jaget betecknas som *jagförändring*, vilken syftar på avståndet från ett fiktivt normaljag.⁶⁴

Överjaget

Skuld är ett medel som kulturen använder för att hämma aggression som är riktad mot den. Ett försök att oskadliggöra aggressionslust. Aggressiviteten som jaget ämna rikta mot utomstående individer, blir internaliserad och skickas tillbaka till det ställe den kom ifrån. Alltså vänds aggressiviteten mot det egna jaget, vars motstridiga delar i form av ett överjag tar sig an uppdraget. Spänningen mellan överjag och jaget kallas skuldmedvetenhet eller skuldkänsla och yttrar sig som behov av straff. På så sätt bevakar kulturen människan inifrån människan själv.

Med utgångspunkt i att det onda är förkastligt, uppstår skuldkänsla när man inser att man är skyldig till att *ha gjort* eller *tänkt* att göra något ”ont”. Att vara skyldig kan också jämföras med att vara syndig.

Kulturen har ett främmande inflytande på människan, eftersom den delar upp och bestämmer vad som är ont och gott. Båda delar kan för jaget vara önskvärdt och roligt.⁶⁵ Motivet till att människan underkastar sig kulturen, är rädsla för kärleksförlust som grundar sig på beroendet av andra. Det onda är från början det som utsätter en individ för *riskan* att förlora någons kärlek. ”*Därför spelar det knappast någon roll om man redan gjort eller endast tänker göra det. I båda fallen inträder faran först när auktoriteten blir varse akten, och den skulle reagera på samma sätt, vare sig det gällde tanke eller handling.*”⁶⁶ Det är därför lämpligare att tala om social rädsla i detta sammanhang, skriver Freud. Detta gäller hos barn och hos många vuxna, där samhället kommer i faderns eller föräldrarnas ställe. Människan kan därmed tillåta sig att göra saker som de förväntar sig vara angenäma, trots att de är onda, om de är säkra på att auktoriteten inget får veta. Deras rädsla gäller endast upptäckten. Först när auktoriteten har internaliserats genom upprättandet av ett överjag är det rättvist att tala om skuldkänsla. Då faller även rädslan för att bli upptäckt bort, liksom skillnaden mellan ond tanke och ond handling.

⁶⁴ Freud (2002) s. 341

⁶⁵ Freud (1995) s. 81

⁶⁶ Freud (1995) s. 82

Fruktan för auktoriteten möjliggör frånvaro av skuld känsla, genom driftsförsakelse. Men överjaget, samvetets stränghet, ”köper” ej driftsförsakelsen; den dygdiga avhållsamheten får ej sin lön i form av säkerställd kärlek. När aggressiviteten internaliserats som överjag, kvarstår en varaktig inre olycka: skuldmedvetandets spänning och efterföljande straffbehov. Den av oss ålagda driftsförsakelsen begär samvetets stränghet för att fortsätta existera. I samma grad som vi underlåter att tillfredställa vår aggressionslust, övertas denna av överjaget som vänder detta mot jaget. Samvetet skapas genom undertryckande av aggression, upprätthålls och förstärks genom nya undertryckanden.⁶⁷

Överföring

Freud kopplar motstånd dels till bortträngning och dels till överföring, vilket i sin tur står för det som i nuet ger gestaltning åt det förflutna.⁶⁸ När det gäller överföring är det något som uppstår under den psykoanalytiska behandlingen. Grunden ligger i att varje människa, utifrån medfödda och sociala upplevelser från barndomsåren, har sin egenart av vad man begär, vad man ställer upp på och vilka mål man sätter upp för sig.⁶⁹

Freud hade ett konstitutionellt tänkande med sig från fysiologin. Han vill inte överbetona skillnaderna mellan nedärvda och förvärvade egenskaper, han såg ju att detet och jaget var ett från början⁷⁰. Detta vad människan vill ha, och begär, visar sig på upprepade sätt, utifrån att de yttre omständigheterna förändras; vad som blir tillfredsställt i olika situationer. Det grundar sig i barndomen men kan till viss del förändras i vuxenlivet. En del av dessa begär har kommit till personens medvetenhet och är vända mot realiteten och kan därmed medvetet tillfredställas. En annan del har hämmats i utvecklingen och har därför ej nått en medveten nivå, eller endast fått breda ut sig i fantasin. Om dessa begär inte tillfredsställs, vilket är tveksamt om det någonsin kan bli om begäret är begär, placerar människan, medvetet och eller omedvetet, sin önskan om tillfredsställelse på de medmänniskor han möter. Så även på analytiker.⁷¹ Genom denna upprepning som utspelar sig i terapirummet, får

⁶⁷ Freud (1995)

⁶⁸ Förord till Psykoanalysens teknik (Freud, 2002) s. 40-41

⁶⁹ Freud (2002) s. 131

⁷⁰ Freud (2002) s. 342

⁷¹ Freud (2002) s. 131

analytiker information om patientens liv genom att ta emot överföringen medvetet och omedvetet. På så sätt ”skapar” patienten terapeuten så som patienten medvetet och omedvetet begär.

Negativ överföring

Ju mindre medvetenhet en människa har om sina begär och önskningsar, desto starkare är överföringen. Överföringen är på så sätt en ställföreträdande insikt. Och till en början motståndets starkaste vapen, ”och vi kan dra slutsatsen att överföringens intensitet och varaktighet är en effekt av ett uttryck för motståndet.”⁷² Detta benämner Freud *negativ* överföring. I detta sammanhang skriver han att det förblir ”... en gåta varför vi i analysen möter överföringen som det starkaste motståndet mot behandlingen, medan vi utanför analysen måste erkänna den som bärare av den helande defekten och en förutsättning för framgång.”⁷³

Positiv överföring

Positiv överföring är en relation, som präglas av ömsinnet och en hängiven tillgivenhet som hjälper en människa över alla svårigheter som är förenade med berättandet. Denna har ett libidinöst ursprung.

Genom överföringen ger patienten det omedvetna, det svåra, t ex det motsägelsefulla hos sig, till analytikern. Analytikern tar hand om det och kan göra det medvetet för patienten genom att ge tillbaka det till patienten i en tolkning.

I livet utanför terapirummet och även på *anstalter*⁷⁴ har den libidinösa, erotiska föreningen, dvs. positiv överföring, inte så hämmande inverkan på relationer p g a att den där förskönas istället för att avslöjas. Även på anstalter yttrar det sig som motstånd mot tillfrisknande, fast inte genom att driva patienten att lämna anstalten, tvärtom håller den honom kvar där genom att hålla honom på avstånd från livet.⁷⁵ Freud skriver: ”Vi definierar vår terapeutiska uppgift genom de två innehållen: medvetandegörande av det bortträngda och blottläggande av motståndet.”⁷⁶

⁷² Freud (2002) s. 135

⁷³ Freud (2002) s. 132

⁷⁴ Anstalter tolkar jag i textens sammanhang som tvångsvård för psykiskt sjuka vid mentalsjukhus. Jämför med Band 8 Psykoanalysens teknik s. 137

⁷⁵ Band 8 Psykoanalysens teknik s. 137

⁷⁶ Band 8 Psykoanalysens teknik: s. 215

Skuld och överföring

När patienten i behandlingsrummet upprepar attityder och känslöstämningar ur sitt tidigare liv, som han exempelvis haft till sin far, placerar han analytikern i faderns ställe och med hjälp av överföringen definierar Freud det som motstånd. Med anledning av att patienten inte vill stå i tacksamhetsskuld, för andra gången i sitt liv, producerar han motstånd mot analytikern. I förhållande till kvinnliga patienter tar han även upp erotik och svartsjuka i överföringen. Sådant material står alltid i motståndets tjänst och har en fientlig fasad mot behandlingen.⁷⁷

Freud skriver: ”Ja, vi förstår slutligen att övervinnandet av dessa motstånd är analysens främsta uppgift; det är den enda del av vårt arbete som riktigt övertygar oss om att vi har uträttat något för patienten.”⁷⁸ Och vid ett annat tillfälle: ”Kampen mot alla dessa motstånd är vårt huvudarbete under den analytiska kuren, tolkningsuppgiften är intet i jämförelse med den.”⁷⁹

Förhållningssätt till och exempel på motstånd i behandlingen

Under hela behandlingen möts analytikern av motstånd från patienten, mot behandlingen. Detta motstånd är, i alla fall till en början, omedvetet för patienten. Patienten tar parti för sin sjukdom, trots att den orsakar mycket lidande och gör motstånd mot den som vill hjälpa honom. Freud jämför med patienters motstånd mot tandläkaren med sin tandläkartång, trots att det är denne som kommer att få tandvärken att försvinna. Det gör ont innan det läker.

Varför, frågar sig Freud och förklarar patientens motstånd mot att hans symtom försvinner och hans normala själsliga förlopp återställs, med att det bygger på samma krafter som tidigare orsakat tillståndet. Ett symtom är en ersättning för något uteblivet i patientens själsliga förlopp och syftar till att bristen ska förbli omedveten. En signal till medvetandet att något inte står rätt till.⁸⁰

Det är omedvetenheten om själsliga förlopp som möjliggör symtombildning.

Motståndet mot att känna bristens konsekvenser på ett medvetet plan, gör att det läggs

⁷⁷ Band 1 Föreläsningar: kap 19 Motstånd och bortträngning.

⁷⁸ Freud (1996a) s. 271

⁷⁹ Freud (2002) s. 279

⁸⁰ Freud (1996a)

till det omedvetna. ”Samma motsträvighet visar sig på nytt under den analytiska behandlingen vid varje försök att förvandla omedvetet till medvetet. Detta känner vi som motstånd.”⁸¹

Patientens motstånd visar sig på många olika sätt, svårast är när det inte framträder så tydligt att analytikern kan lägga fram det för patienten. Motståndet varierar i intensitet och är som störst när något nytt tema kommer på tal.⁸²

Som tidigare nämnts uppmanas patienten, som går i psykoanalys att försätta sig i ett tillstånd av lugn introspektion⁸³ utan att tänka, för att sedan berätta om alla sina inre iakttagelser, i den ordning de dyker upp för denne. Patienten uppmanas att försöka att inte medvetet censurera sig. Denna regel blir en måltavla för motståndet, till exempel genom långa tystnader. Detta kan förstås som att patienten skäms för vad han har att säga, varför det är viktigt att analytikern upprepar vikten av att analysanden bör berätta allt. Freud kopplar här motståndet till skam och trycker på att ingenting ska hemlighållas i behandlingen. Vidare tar han upp det intellektuella motstånd som visar sig i de explicita argumentationerna mot behandlingen och krävandet av instruktion och undervisning i ämnet. Motstånd kan även visa sig i att patienten är följsam på ytan och till synes i en förändringsprocess, med följden att egentliga framsteg ej äger rum.⁸⁴

Narcissism

Termen användes inom psykiatrin ursprungligen av psykiatrikern Paul Näcke. Egenkärleken står för förälskelse i den egna personen och utgör ett nödvändigt stadium på vägen till objektkärleken.⁸⁵ Näcke betecknade narcissism som en perversion (perversion i egenskap av störning) där den egna kroppen behandlades på liknande sätt som man annars brukade göra med ett sexualobjekt. Freud såg utifrån psykoanalytisk observation att; ”narcissism inte var någon perversion utan det libidinösa komplementet till självbevaringsdriftens egoism som man med rätta utgår från att varje levande varelse har fått sin del av.”⁸⁶ Tanken om narcissism som ett

⁸¹ Freud (1996a) s. 273

⁸² Freud (1996a)

⁸³ Freud (1996a) s. 267

⁸⁴ Freud (1996a) s. 267-280

⁸⁵ I förordet till Metapsykologi (Freud, 2003) s.74

⁸⁶ Freud (2003) s.77

normalt fenomen uppkom, skriver Freud, när man försökte förstå schizofreni, eller parafreniker som Freud föredrog att kalla dem, med avstamp i libidoteorin. Dessa patienter visade på två grundläggande karaktärsdrag; storhetsvansinne och bortvändande av intresset från yttvärlden. Även hysteriker och tvångsneurotiker har inom ramen för sina symtom, givit upp anknytningen till verkligheten, men dock inte till erotiska anknytningar. ”*Han håller kvar dem i fantasin, det vill säga å ena sidan har han ersatt de verkliga objekten med imaginära sådana ur minnet, eller blandat dessa båda med varandra, å andra sidan har han avstått från att inleda motoriska handlingar för att uppnå sina mål med dessa objekt.*”⁸⁷ I parafrenikerfall är bortvändandet totalt, de har dragit tillbaka libido till jaget, från yttvärlden (objektet) utan att ersätta det med något i fantasin, därav storhetsvansinnet.

Utvecklingsmässigt, för objektlibidon, är ett förälskelsetillstånd det högsta stadiet som nås. Det ses då som ett uppgivande av den egna personligheten till förmån för objektladdningen, i motsats till paranoikerns iakttagelse av världens undergång. I utvecklingsprocessen är den psykiska energin ett med det narcissistiska tillståndet men genom en objektladdning särskiljs sexualenergi dvs. libidon, från jagdrifternas energi.⁸⁸

Freud tar upp metaforen om särskiljandet av ”hunger och kärlek” för att visa på dessa åtskillnader⁸⁹. Man *tror* att sexualiteten är något man eftersträvar men man är, ur en annan synvinkel, bara ett bihang till sin egen sädesvätska, åt vilken man ställer sina krafter till förfogande mot en njutningspremie. Institutionen kommer att överleva efter ens död. Libidos utflöden dvs. objektladdningarna, skickas ut för att åter dras tillbaka. Under ett nedsatt tillstånd fokuserar patienten på sig själv och har därmed dragit tillbaka objektladdningarna, för att sedan vid ett tillfrisknande åter kunna ha fokus på sin omvärld⁹⁰. Jag förstår det som en mental masturbering.

Freud frågar sig varifrån nödvändigheten kommer för själslivet att överskrida narcissismens gränser och placera sin libido på ett objekt. Han kommer fram till att en ”*stark egoism skyddar mot insjuknande, men till slut måste man börja älska för att inte bli sjuk och måste bli sjuk, ifall man till följd av försakelse inte förmår älska.*”⁹¹

⁸⁷ Freud (2003) s. 78

⁸⁸ Freud (2003) s. 79

⁸⁹ Freud (2003) s. 81

⁹⁰ Freud (2003) s. 84

⁹¹ Freud (2003) s. 87

Freud skriver att vår själsapparat framförallt är ett medel med uppgiften att behärska en upphetsning som annars skulle kännas smärtsam eller bli patogent verksamt⁹².

Olika typer av objektval, som t ex narcissistiska, står öppna för varje människa efter vad hon föredrar. Freud skriver att människan har två ursprungliga sexualobjekt: sig själv och den vårdande kvinnan, som eventuellt kan framträda som dominerande i hennes objektval. Det är överskattning av sexualitet som möjliggör en förälskelse, ”ett säreget tillstånd som påminner om neurotiskt tvång och som alltså härleder sig från en nedsättning av den libidinösa laddningen hos jaget till förmån för objektet.”⁹³

Freud observerar att det tycks vara så att narcissismen hos en person utövar stor dragningskraft på sådana andra människor som har givit upp den fulla tillgången till sin egen narcissism och strävar efter objektvärlek; att ett barn är så förtjusande beror till stor del på deras narcissism, deras självtillräcklighet.⁹⁴

Den primära narcissismen hos barnet är grunden i libidoteorin och kan förstås utifrån föräldrars ömsinta inställning till sina barn. Denna inställning förstås som ett återupplevande och en reproduktion av den egna narcissismen som de för länge sedan givit upp. Det tydligaste tecknet är överskattning, som betecknas som ett narcissistiskt stigma redan vid objektvalet och är speciellt utmärkande för detta känslöförhållande.

*Det föreligger alltså ett tvång att tillkänna barnet alla möjliga fullkomligheter som man vid sansat betraktande inte skulle finna anledning till, och att skylta över och gömma alla barnets fel och brister, något som ju hänger samman med att man förnekar barnets sexualitet.*⁹⁵

Dessutom finns tendensen att för barnets räkning lägga åt sidan alla de kulturella vinster, vars erkännande man avtvingat den egna narcissismen och för barnets del, förnya anspråken på uppgivna privilegier. Barnet ska ha det bättre än sina föräldrar och lite till; naturens och samhällets lagar skall göra halt för inför barnet

⁹² Freud (2003) s. 87

⁹³ Freud (2003) s. 89

⁹⁴ Freud (2003) s. 90

⁹⁵ Freud (2003) s. 91-92

som skapelsens kärna och medelpunkt. Barnet ska uppfylla föräldrarnas ouppfyllda önskedrömmar, problemet är att jagets odödlighet står i konflikt med realiteten.⁹⁶

Som tidigare nämnts, trängs libidinösa driftimpulser bort om de hamnar i konflikt med individens kulturella och etiska föreställningar, vilket innebär att personer aldrig har en enbart intellektuell kännedom om dessa föreställningars existens utan varje gång betyder det att han bekräftar sin egen underkastelse för de krav som utgår från dem. Bortträngningen utgår från jagets självaktning och förutsätter då att individen har en föreställning om ett ideal inom sig som eftersträvas och ersätter barndomens förlorade narcissism. Freud skriver dock att den som har lyckats byta ut sin narcissism mot tillbedjande av ett upphöjt jagideal, behöver för den skull inte ha lyckats sublimerat sina libidinösa drifter.⁹⁷ Målet vid narcissistiskt objektval är att vara älskad.⁹⁸

Självkänslans roll i detta är väsentlig. Dess förhållande till de libidinösa objekt-laddningarna, dvs. erotiken, kan förstås utifrån två fall; bortträngning eller ej, av libido. Det tillstånd där man *inte* underkastar sig bortträngningen kallar Freud för jagsyntn användning av libido, där akten att älska värderas av jaget, som varje handling. Älskandet i sig, i form av saknad, längtan, sätter ner självkänslan, medan att bli älskad, att finna kärleken besvarad, att äga det älskade objektet, stärker självkänslan igen.

I det andra tillståndet där underkastelsen av bortträngningen härjar, upplevs kärleksladdningen som nedsättande för jaget. Att tillfredställas av kärlek är omöjligt och jaget kan därmed bara återfå sitt värde genom att libido dras bort från objektet. Tillbakadragandet till jaget av objektlibido (är som tidigare framförts en narcissistisk process) återställer så att säga en lycklig kärlek som en gång var reell, där objekt och jaglibido inte kunde urskiljas. Utvecklandet av jaget består i att den primära narcissismen överges för att sedan eftersträvas på nytt.⁹⁹

Ett allt för stort glapp mellan reellt jag och idealjag leder till en narcissistisk utveckling där individen väljer ut ett sexualideal åt sig som är omöjligt att uppnå för honom själv, i tron på att boten finns i kärleken framför insikten.¹⁰⁰

⁹⁶ Freud (2003) s. 92

⁹⁷ Freud (2003) s. 95

⁹⁸ Freud (2003) s. 98

⁹⁹ Freud (2003) s. 99

¹⁰⁰ Freud (2003) s.100

Freud tar även upp idealjagets koppling till psykologin på gruppnivå. Där har idealet förutom sin egen individuella del också en social sida, dvs det som är gemensamt för en familj, en samhällsgrupp, en nation. Genom den otillfredställelse som uppstår när idealet inte uppfylls, frigörs människors narcissism och homosexuella libidon i form av att kärleken vänds mot en själv, eller till det som finns i yttervärlden som har samma egenskaper. Detta tillstånd som människan befinner sig i då, kan ses som en tillvaro utan friktion, fritt från kompromisser och nejsägare dvs. fritt från motstånd. Detta tillstånd leder följaktligen till skuldmedvetande dvs. skuld känslor, och däri social ångest.¹⁰¹

Skuld känslornas ursprung ligger i att förlora någons eller någras kärlek. Utifrån detta tillägger Freud att förståelsen av paranoidea föreställningar tydliggörs då det ofta förorsakats av att jaget har blivit kränkt genom utebliven tillfredställelse på idealjagets område.¹⁰²

Avslutande reflektioner om drifterna

I sin text *Bortom lustprincipen*¹⁰³ behandlar Freud dödsdriften, på ett mer komplext sätt jämfört med tidigare. Han menar att summan av lustarna eftersträvas, av den själsliga apparaten, att hållas konstant pga att människan vill hålla excitation kvantiteten så låg som möjligt, i likhet med kvantfysiken där exciterade atomer är mycket instabila. Det som ruckar på stabiliteten uppfattas som funktionsvidrigt, dvs. som icke lustfyllt.¹⁰⁴

Freud diskuterar kring lustprincipens herravälde över de själsliga processerna, som emellertid vissa andra förhållanden eller krafter sätter sig emot, så att slutresultatet inte alltid kan stå i överensstämmelse med lusttendensen. Målet kan på så sätt aldrig uppnås helt.¹⁰⁵

Han tar upp kopplingen mellan lust och upprepningstvång och menar att för att bryta invanda mönster kallade upprepningstvång, måste man inse att man inte har

¹⁰¹ *Ångest* betecknar enligt Freud det tillstånd som t ex väntan på fara eller förberedelse av fara, även om den är okänd. *Fruktan* där emot kräver ett bestämt objekt medan *skräck* betecknar det tillstånd man försätts i vid fara, utan att vara förberedd och betonar överraskningsmomentet. (Freud, 2003) s. 262

¹⁰² Freud (2003) s. 101

¹⁰³ Freud (2003) s. 253

¹⁰⁴ Freud (2003) s. 259

¹⁰⁵ Freud (2003) s. 260

att göra med omedvetna motstånd. Det omedvetnas motstånd finns ej mot behandlingen, det är motiven som är omedvetna. Det omedvetna och medvetna står ej i motsatsförhållande, motståndet finns i det sammanhängande jaget och i det bortträngda¹⁰⁶.

Uppreppningstvång och direkt lustfylld tillfredställelse är intimt sammanflätade. ”Överföringsfenomenen tjänar uppenbarligen motståndet från jaget, som framhårdar i bortträngningen; jaget, som vill hålla fast vid lustprincipen, flyttar så att säga över uppreppningstvånget, som kuren ville ta i sin tjänst, till sin sida”¹⁰⁷.

Uppreppningstvånget är per definition konservativt till sitt väsen, och därmed innefattande även slutmålet för organisk strävan. Det skulle gå emot drifternas konservativa natur om livets mål vore ett aldrig tidigare uppnått tillstånd. ”Det måste tvärtom vara ett gammalt tillstånd, ett utgångstillstånd, som det levande en gång har lämnat och till vilket det på utvecklingens alla omvägar strävar tillbaka. /.../ Målet för allt liv är döden, och för att blicka bakåt: Det livlösa fanns före det levande.”¹⁰⁸

Dessa omvägar till döden, som de konservativa drifterna hållit fast vid hos människan, visar oss i dag en bild av livsfenomenen. Sett ur detta krymper självbevarelse-, makt- och självhävdesdrifternas teoretiska betydelse; de syftar till att säkerställa organismens egen dödsväg, en strävan som inte låter sig inordnas i något sammanhang och därför faller bort. Där uppkommer paradoxen, skriver Freud, att den levande organismen på det mest energirika sätt värjer sig mot fara, som skulle kunna hjälpa den att på kort tid uppnå sitt mål. Men Freud påpekar att detta beteende karakteriserar just en strävan bestämd endast av driften, till skillnad från en intellektuell strävan. ”Det är som en tvekande rytm i organismernas liv; den ena driftgruppen stormar framåt för att så snabbt som möjligt nå livets slutmål, den andra studsar på en bestämd plats på denna väg tillbaka, för att än en gång tillryggalägga den från en bestämd punkt och på så sätt göra att det tar länge tid.”¹⁰⁹

Så långt visar det sig en skarp gräns mellan jagdrifterna som strävar efter döden¹¹⁰ och sexualdrifterna som strävar efter fortsatt liv. Men Freud fortsätter här sitt resonemang och påpekar att sexualdrifterna endast förlänger livet om två könsceller

¹⁰⁶ Freud (2003) s. 268, 269

¹⁰⁷ Freud (2003) s. 271

¹⁰⁸ Freud (2003) s. 285

¹⁰⁹ Freud (2003) s. 287

¹¹⁰ Med utgångspunkt att jagdrifterna härrör från ickelevande materia (Freud, 2003) s. 289

blir befruktade, annars inte. I och med det skulle motsatsförhållandet mellan jag (döds-) drifter och sexualdrifter bortfalla, och därmed skulle upprepningstvänet förlora den betydelse den tillskrivits.¹¹¹

Freud överblickar libidoteorin då han tar upp åtskillnaden mellan drifterna och där begreppet ”hunger och kärlek” tjänade som förebild, som tidigare nämnts. Även begreppet sexualitet utvidgades, och därmed även sexdrift, att inbegripa mycket som inte inordnades i fortplantningsfunktionen. Nästa steg var förståelsen av det psykologiska jaget, som från början sågs som en bortträngande censurerande instans, i stånd till skyddskonstruktioner, dvs. reaktionsbildningar och energiriktning hos sexualdrifterna som endast var vända mot objektet. Men sen lade man märke till hur regelbundet libido avlägsnas från objektet och vänds mot jaget och att jaget är libidons egentliga reservoar och det är därifrån den sträcker ut sig mot objektet. När libidon uppehåller sig i jaget kallas den narcissistisk, och som den kraftyttring hos sexualdrifterna i analytisk bemärkelse som den är, måste den identifieras med självbevarelsedriften, vars existens man konstaterat från första början. Driftteorins dikotomi lämnades, då en del av jagdrifterna var libidinösa och man tvingades se skillnaden mellan de båda driftsslagen utifrån en topisk förståelsehorisont. Resonemanget leder till att självbevarelsedrifterna är av libidinös natur, och därmed en tillbakagång till resonemanget ”att psykoanalysen förklarar allt utifrån sexualiteten”¹¹² Vi har alltid accepterat att sexualdrifterna har en sadistisk komponent men, frågar sig Freud, hur ska vi kunna härleda den sadistiska driften som syftar till att skada objektet, från den livsbevarande Eros? Han antar då att denna sadism egentligen är en dödsdrift som under inflytande av den narcissistiska libidon trängdes undan från jaget, så att den visar sig först i samband med objektet och i och med det, träder i sexualfunktionens tjänst. ”När den ursprungliga sadismen inte minskar eller sammansmälter, har kärlekslivets välkända kärlek-hat-kärlek-ambivalens uppkommit.”¹¹³

Den härskande tendensen i själslivet utgörs av en strävan att reducera den inre retningspåspänningen; hålla den konstant eller upphäva den. Freud använder sig här av uttrycket *nirvanaprincipen* som, myntat av Barbara Low, kan förstås som fri energi till nollpunkten. Så som den kommer till uttryck i lustprincipen, är den vårt starkaste

¹¹¹ Freud (2003) s. 290

¹¹² Freud (2003) s. 297

¹¹³ Freud (2003) s. 299

motiv för att tro att det existerar dödsdrifter. Om man inte vill ge upp antagandet om dödsdrifterna, måste man från allra första början sammanföra dem med livsdrifterna menar Freud.¹¹⁴ I samband med detta gör Freud en betraktelse om sina tankegångar. Han skriver att man kan ägna sig åt en tankegång för att se vart den leder av ren vetenskaplig nyfikenhet eller, om man så vill, *advocatus diaboli*, men tillägger att man för den skull inte behöva förskriva sig åt djävulen. Freud talar om processerna att ställa upp en teori och att slutresultatet alltid är en fråga om grad av osäkerhet. Han tillägger också att var och en behärskas av en inre djupt grundad förkärlek som man med sina spekulationer omedvetet spelar i händerna.

Vid bedömning av våra spekulationer om livs och dödsdrifterna stör det oss föga att det i dessa förekommer många besynnerliga och icke åskådliga processer, till exempel att en dödsdrift stöts ut av andra eller att den vänder sig från jaget till objektet och liknade. Detta beror på att vi är nödvändiga att arbeta med vetenskapliga termer, dvs. med psykologins egna bildspråk.¹¹⁵

Lustprincipen tycks rent av stå i dödsdrifternas tjänst; den vakar emellertid också över retningar utifrån, som båda driftsslagen uppfattar som fara, men i synnerhet över retningsstegringarna inifrån som försvårar livsuppgiften.¹¹⁶

METOD

Jag kommer här att redovisa studiens urval, mitt tillvägagångssätt, inkluderat analysmetod, varför jag valt att handla som jag gjort samt redovisa de bakomliggande principerna för detta.

Urval

Deltagare i studien var IPA-an slutna¹¹⁷ psykoanalytiker. Denna grupp valdes ut då de både har den teoretiska kunskapen om psykoanalysens begrepp kombinerat med den kliniska erfarenheten

¹¹⁴ Freud (2003) s. 300

¹¹⁵ Freud (2003) s. 303-304

¹¹⁶ Freud (2003) s. 306

¹¹⁷ Anslutna till International Psychoanalytical Association

Sammanlagt tillfrågades 26 psykoanalytiker via brevutskick.¹¹⁸ Även om jag intresserade mig för hela Sveriges psykoanalytikerrepresentanter var jag tvungen att göra ett urval, med utgångspunkt i vad som var geografiskt möjligt. Det innebar att jag begränsade mig till psykoanalytikerna i Skåne. 16 tackade ja, 14 av dem var psykologer och 2 läkare. Respondenternas gemensamma kliniska erfarenhet hade ett medelvärde på ca 32 år, och som psykoanalytiker låg medelvärdet på 16 år. Nio var kvinnor, sju män. Av de 10 som avböjde uppgav de flesta tidsbrist som skäl.

Datainsamling

För att närma mig min frågeställning valde jag att göra semistrukturerade intervjuer¹¹⁹ med respondenterna. Fördelen med det var att låta de intervjuade utveckla sina idéer och tala mer utförligt om ämnet.¹²⁰

Utifrån frågeställningen, för denna uppsats; vad motståndsbegreppet kan innebära inom den psykoanalytiska kontexten i dag, valde jag två perspektiv, som jag ville skulle beröras vid intervjutillfällena. Jag ville dels diskutera motståndsbegreppet ur ett kliniskt praktiskt perspektiv, dels ur ett samhällsperspektiv. Dessa perspektiv presenterades för respondenterna, och utifrån dem, genom min förförståelse för var jag kunde närma mig en förståelse, frågade jag:

- om de använde sig av motståndsbegreppet och i så fall *hur*.
- om de utifrån motståndsbegreppet kunde förstå människans förhållande till förändringar under olika stadier i livet, samt
- vilka eventuella förändringar, i förhållande till motståndsbegreppet, som respondenten iakttagit.

Till min hjälp i intervjusituationen hade jag nedtecknat dessa punkter.¹²¹ Intervjuerna innefattade även följdfrågor med tydliggörande och fördjupande syfte.¹²² Under intervjuerna valde jag att anteckna, hellre än att spela in intervjun, och sedan

¹¹⁸ Se Appendix A

¹¹⁹ Förklaras med att intervjuaren har en färdig lista med ämnen och frågor som ska behandlas men är emellertid inställd på att vara flexibel när det gäller ämnenas ordningsföljd och låter den intervjuade utveckla ider om ämnen som den intervjuade tar upp. (Denscombe, 1998)

¹²⁰ Denscombe (1998)

¹²¹ Se Appendix B

¹²² Se Appendix C

transkribera den. Jag har två anledningar till detta tillvägagångssätt. Dels har jag valt detta för att betona mitt medskapande, i linje med en hermeneutisk förståelse av att närma sig en text, i det analyserade materialet. Den andra anledningen är av etisk karaktär och grundar sig på en bedömning jag gjorde efter att ha kontaktat potentiella respondenter. Jag fick uppfattningen att det var känsligt för många att spela in intervjuerna, varför jag gjorde bedömningen att det var viktigare att maximera möjligheten att få göra intervjuerna, än att insistera på att spela in dem och därmed riskera ett större bortfall. Det material jag sedan har arbetat med i analysen är alltså att betrakta som ett metamaterial, det vill säga resultatet av många tolkningsled.¹²³ Å andra sidan har min utgångspunkt också varit att det aldrig går att gå tillbaka till en ursprunglig mening hos en utsaga. Tilläggas kan att utifrån min hermeneutiska fråga, rörande förståelsen av vad motståndsbegreppet kan innebära inom den psykoanalytiska kontexten idag, skapas resultatet. I och med det blir *jag* det subjekt som sätter sig utanför och tittar på ett objekt, *psykoanalysen*. Samtidigt som man, på sätt och vis, kanske även kan säga att jag är en del av en psykoanalytisk kontext. Med detta sagt kan man konstatera att jag använder mig av en vetenskaplig tradition för att studera en annan.

Samtliga intervjuer tecknades ned under och i direkt anslutning till intervjutillfället. Samtliga intervjuer varade i ca 45min och ägde rum på respektive analytikers mottagning.

Dataanalys

Intervjuerna sammanfattades utifrån anteckningarna. I min dataanalys har jag tagit hänsyn till följande principer för hermeneutisk tolkning.¹²⁴

- Att utifrån en intuitiv och vag uppfattning om texten som helhet tolka de enskilda delarna och utifrån dessa tolkningar relatera delarna till helheten osv.
- Att avsluta tolkningen av mening när man kommit fram till en gestalt.
- Att jämföra tolkningarna av de enskilda uttalandena med den helhetliga tolkningen av intervjun och, eventuellt, med annan information om den intervjuade.

¹²³ Jämför med Allwood (1999) s. 295

¹²⁴ En komprimerad version av de 7 principer för hermeneutisk tolkning presenterat i Kvale (1997) s. 51- 52

- Att förstå texten utifrån dess referensram och ej primärt utifrån den intervjuades biografi eller teoribakgrund.
- Att intervjuaren ska ha kunskap om textens tema.
- Att kräva medvetenhet om förutsättningarna. Det är ej möjligt att förutsättningslös tolka en text, dvs. som intervjuare kan man ej lämna den förståelsetradition man har om hur man tolkar en text.
- Att varje tolkning innebär förnyelse och kreativitet som går utöver det omedelbart givna och berikar förståelsen genom att ta fram nya differentieringar och samband i texten och därigenom vidga textens mening.

Utifrån ovanstående principer gick jag tillväga på följande sätt:

- Jag läste igenom alla intervjuer och bildade mig en övergripande uppfattning.
- Jag läste sedan varje intervju ingående och hittade 5 till 10 teman i varje enskild intervju.
- Jag jämförde sedan de enskilda intervjuernas teman med min övergripande uppfattning av hela materialet.
- Jag valde därefter ut de övergripande teman som återkommer i intervjuerna.
- Jag gick sedan tillbaka till de enskilda intervjuernas teman och jämförde dem med de övergripande teman för att göra ytterligare justeringar i tematiseringen tills jag, innanför ramen för detta arbete, ansett mig fått fram ett tillräckligt tydligt resultat.

I resultatdelen har jag redovisat de teman jag funnit i intervjumaterialet, med efterföljande exempel från de enskilda intervjuerna. Utifrån de aktuella temana behandlas, i diskussionsdelen, därefter relationen *mellan* hur jag förstår Freuds begrepp om motstånd, och de intervjuade psykoanalytikernas förhållande till begreppet.

RESULTAT

Jag kommer här att presentera de teman jag sett i intervjumaterialet genom att visa fram respondenternas svar utifrån mina anteckningar. Jag har valt att sammanfatta essensen av svaren, detta för att få en greppbar resultatredovisning. För att än en gång förtydliga detta innebär det att jag *inte* har redovisat exakta citat, men

har strävat efter det i största möjliga mån utifrån metodvalet. Referaten från respondenterna står ej i någon gemensam inbördes ordning över temagränserna som nedan presenteras. Jag har delat upp temana i två övergripande sektioner. Den första berör motståndsbegreppet i förhållande till den kliniska praktiken och det andra berör motståndsbegreppet i förhållande till ett samhällsperspektiv. De flesta teman går in i varandra och över sektionsgränserna, men i och med uppdelningen har jag gjort ett försök att tydliggöra riktningar i materialet utifrån förståelsen av motståndsbegreppet. De teman som är aktuella är följande:

Kliniska Praktiken: Teori & Praktik:

Generellt, Förhållandet till samhället, Individuella likheter och olikheter, Analytikernas förhållningssätt, Analytikerns motstånd, Hur motstånd kan visa sig, Hur motstånd kan förstås i förhållande till ambivalens, Hur motstånd kan förstås i förhållande till försvar och affekter.

- Samhällsperspektiv: Samhället:

Generellt, I förhållande till människans utveckling, I förhållande till psykiatri och I förhållande till psykoanalysen, I förhållande till gränser, I förhållande till narcissism.

Resultaten i relation till Freuds texter analyseras senare i diskussionsdelen.

Kliniska Praktiken

Teori & praktik: Generellt

Tydligt är att i samtliga intervjuer skiljer man på praktiskt förhållningssätt och teoretiskt tänkande. Återkommande är att motståndet är något som *upplevs* i terapirummet under sessionen och om det definieras så görs det i ett annat sammanhang, ej under pågående analys. Vad man definierar som motstånd skiljer sig åt. Beroende på hur man tolkar motståndsbegreppet, identifierar man det i sessionen alternativt att man inte identifierar ett sådant fenomen alls. Oavsett förhållningssätt till motståndsbegreppet, så för samtliga analytiker ett resonemang om dess existens. Majoriteten av de intervjuade tar upp överföringsprocesser i förhållande till motstånd. En del resonerar kring att motstånd och överföring är ett, och utifrån det definieras om

de anammar motståndsbegreppet eller ej. Andra skiljer från början, i sitt resonemang, begreppen åt beroende på deras definition av överföring.

- Motståndet är ständigt närvarande i det kliniska sammanhanget.

- Jag tänker aldrig i motståndstermer i den kliniska praktiken. Motstånd finns i rummet, men det finns inte där som ett teoretiskt begrepp. Motståndsbegreppet bygger på en statisk bild.

- När det gäller min roll som analytiker sitter jag inte och tänker i begreppet motstånd, utan mer på hur patienten ter sig just nu.

- I alla patienter finns ett motstånd, men när jag är i det praktiska arbetet tänker jag inte i motståndstermer.

- Motstånd är något jag fångar i nuet. Motstånd ligger nära försvar, de går in i varandra, det finns ingen klar skillnad.

- Nej, jag tycker inte om att använda mig av motståndsbegreppet. Ordet motstånd ser jag som en statisk beteckning och ett etikettssättande. Jag ser att motståndsbegreppet används på det sättet inom jagpsykologin. Jag arbetar utifrån tanken; vad det är patienten behöver för att våga vara här tillsammans med mig? Jag ser mötet med patienter ur ett samspeleperspektiv utifrån objektrelationsteorin, innefattande överförings- och motöverföringsprocesser.

- Motstånd är alltid närvarande i terapirummet. Jag ser att det visar sig i överföringen. Motståndsbegreppet är inget jag tänker på som ett teoretiskt begrepp till vardags, utan det aktualiseras när man får frågor så här. Jag ser mer till överföringstermer som inkluderar motstånd i min praktiska vardag mer än motstånd som ett fristående begrepp. Motstånd förstås i överföringen.

- Nej, jag använder inte begreppet, inte om du menar den tidiga innebörden av motstånd. Om man ser det historiskt ser man överföring som en form av motstånd, överföringsmotstånd, ett försvar, teoretiskt sett. Den tidiga Freud ställde frågan om

patienten, när patienten envist motsatte sig förändring och agerade ut detta på analytikern: vad är det jag har gjort? Egopsykologin står för denna lära vilket jag motsätter mig.

Teori & praktik: Förhållandet till samhället

Ett par respondenter lyfter fram att mötet i terapirummet ej är *parallellt* eller distanserat från individens liv utanför terapin eller från samhället i stort. Det är ett med sin kontext.

- Terapirummet är inte frikopplat från samhället.

- Psykoanalys kommer in i den befintliga processen och blir en del av den ständiga utvecklingen som människan/patienten befinner sig i.

Teori & Praktik: Individuella likheter och olikheter

Flera respondenter belyser vikten av att bejaka okunskapen om patientens person och att inte ta något för givet. Men det framkommer även att individualitetens förändringsutrymme har sina begränsningar i en konstitutionell tanke.

- Allt beror på vilken patient man har att göra med. Det kan se olika ut.

- Motståndet är kopplat till överjaget och skammen, det är beroende på personlighet. Om man ser på ett barn, är en del tungsinta i sin karaktär medan andra ser lättsamt på tillvaron. En del är uppriktiga och utlämnande och andra vill hålla saker för sig själv.

- En god allians är viktigast och innefattar att analytikern visar intresse att förstå patienten. Att analytikern inte tror att han/hon vet på förhand utifrån något dussintänkande hur patientens person eller situation är. Om terapeuten kommer och tvingar på något så skapas det ett motstånd hos patienten. Det psykologiska försvaret visar sig som motstånd i terapin.

- Människans utveckling är personlig och beroende på bakgrund och inte något man förstår utifrån motståndstermer eller försvarstermer. Försvar har en annan funktion än motstånd, det är något som skyddar dig och är svårare att komma åt. Det har blivit tydligt över åren att vissa saker tar sin tid, de följer en tidsmässig rytm som t ex kan gestaltas i årstiderna eller graviditeten. När man har jobbat en tid ser man att denna rytm ungefär ser likadan ut hos alla patienter. Den kan ej ändras hos en enskild person utan de måste i så fall ske en ändring på ett generellt plan. Saker, situationer och processer tar sin tid. Det går inte att korta ner.

Teori & Praktik: Analytikernas förhållningssätt

Analytikerna resonerar kring Freuds förhållningssätt till vad han kallar motstånd, som något som man bör bryta ner. Samtliga är mer eller mindre obekväma i det förhållningssättet, och visar, generellt, en lätt avsmak och en ambivalent attityd gentemot Freuds förståelse och förhållningssätt. De flesta ser på sin erfarenhet som en väg till ett friare och mindre slutet tänkande kring analysen och som även gjort dem mer aktiva i sitt möte med patienten. I samband med detta nämns att det är av godo att en oerfaren behandlare gör rätt i att avvakta i ett passivare förhållningssätt.

- I början av mitt yrkesliv påpekade jag det i större utsträckning, nu petar jag inte på det på samma sätt. Men det är lite som en temperaturmätning hur vi når varandra. Desto mer jag har jobbat, ju mer ser jag motståndet som något jag kan förstå, men inte primärt bryta ner, utan jobba sida vid sida med, för att först på längre sikt i så fall långsamt modellera ner det. Det handlar om att bevara en helhet i ett större perspektiv. Konsekvenserna av detta tänkande i behandlingen är att jag t ex pratar om patientens hund, om patienten nu vill prata om sin hund. På så sätt skapas ett utrymme för patienten att blomma ut under tryggare former. Det innebär tålmod och kan ta tid innan man ser det latent innehåll bakom. När jag tillåter det blir kampen inte lika hård och motståndet minskar. Det handlar om att få igång en rörelse.

- Många gånger lägger jag bara märke till det och ser inte att man måste bryta igenom det aktuella motståndet.

- Som nyutbildad är teori mycket viktigare. Var tid har sin teoretiker. Förr betonades ramar och strukturer, något som under åren blivit friare. Det är viktigt att återgå till det som finns. En av anledningarna att KBT har blivit så stort är, tror jag, att det är en väldigt strukturerad behandling. Personligen har jag med åren fått större frihetsgrader att tänka fritt utifrån olika teorier. Jag tror att det är den generella utvecklingen för terapeuter. Konsekvenserna och resultatet av detta blir det samma, patienterna märker det inte.

- Jag skolades på 1970-talet med den tidens tankegångar kring motstånd, dvs. att patienten utsätts för något han vägrar ta till sig, han försvarar sig. Det kommer från Descartes lära om det enskilda subjektet. Jag anser att den intersubjektiva modellen för mötet är mer givande. Freuds förståelse av motstånd ser jag idag mer som bristande empati hos analytikern. I den klassiska läran ska analytikern säga samma saker och ha en passiv roll, vilket betyder, att var man än går i analys i världen, så ska analytikern vara densamma och ha samma förhållningssätt som patienten kan projicera sina upplevelser på. Motståndsbegreppet, såsom Freud såg det, är patienten inte som levande varelse. Motstånd skapas ej i utbytet, motståndsbegreppet är föråldrat, jag är mer aktiv nu.

- Även om jag inte håller med Freud om allt så har jag på ett sett en klassisk syn på överföring. När jag lyssnar på en patient, lyssnar jag efter motstånd, om det är stort eller litet, starkt eller svagt. Jag tolkar inte. Det är en fråga om timing. När motståndet är tillräckligt litet att bemöta med ord. Om man påpekar det för tidigt, när motståndet är för stort, lämnar man bara patienten med en förvirrad upplevelse. Jag ser det som det centrala i varje möte. Som analytiker var jag i början präglad av psykoanalytikerrollen som den passiva kommentatorn där överföringen skulle utvecklas och så skulle man tolka den. Jag tror att överföringen utvecklas mer i en aktiv rollkontakt. I den nära kontakten utvecklas den relevanta överföringen. Det är något som jag har erfårit i min egen praktik och kommit fram till, men jag har även tagit till mig teorin som intersubjektivitetsteori och objektsrelationsteori. Freud hade förhållit sig på ett annat sätt i dagens kontext, kanske han varit etnolog. Samtidigt kan jag se att min mer aktiva roll nu kan bero på att jag är mer trygg i min roll än jag var som nybörjare. Då var jag mer passiv, något som faller sig naturligt då man inte har

samma kunskap eller erfarenhet. Det kan även vara bra att man är lite försiktigare i början.

- Jag strävar mot att förstå patienter, inte begreppen. Jag är praktiker och försöker med den kunskapen och de färdigheter jag har att få igång patienter och vidmakthålla processen. Jag tänker inte så mycket på det enskilda begreppet i det arbetet. Motstånd som sådant möter jag hela tiden, det är högst relevant i mötet men jag etiketterar det inte i mötet, utan iakttar patientens förhållningssätt och agerande i terapin. Det kan tex visa sig som ett rambrott, vilket jag inte påpekar för patienten, utan följer för att se utvecklingen av agerandet.

- Jag är angelägen att analysen blir levande, att mötet blir ett reellt möte för patienten. Det innebär att patienten har accepterat att analytikern är viktig för denne. Det handlar om att både patienten och analytikern är med och gestaltar, men man har sina olika roller. Konsekvenserna blir, att det skapas ett gemensamt lekutrymme som inte är lika invaderande, och att jag (analytikern), med min person, mina teorier och erfarenheter, påverkar spänningen mellan att vara följsam och att komma med något eget som terapeut. Jag är aktiv och har med åren gett mig mer tillåtelse att fela. Det innebär att jag är friare i mitt agerande nu trots att det så klart finns begränsningar i friheten. En plågsam tystnad ska man t ex alltid bryta, i andra fall kan tystnaden vara meditativ, vilket man inte bryter. Det finns en överdrivning när det gäller att patienten skall vara öppen och prata om allt. Jag anser att man behöver ett privat rum. Motstånd uppstår om man forcerar fram en öppenhet, vilket jag anser är för invaderande för patienten. Det handlar om en spänning mellan öppenhet och det privata som förutsätter en terapeutisk känslighet. När motståndet uppstår kan det även bero på att man som terapeut har varit fel ute med sin tolkning.

- Det beror på vilket teoretiskt grundantagande man har. Motstånd finns i mötet med alla människor. Det kan visa sig i ett förnekande eller paranoida föreställningar. I mötet med patienten tänker jag: "Varför är det så svårt just nu?". Det svåra kan ha sin grund i sado-masochistisk problematik eller avund. Med hjälp av drömtydning kan man se på den inre värld patienten har. Mitt sätt att arbeta med motstånd har tidigare varit mer slutet än idag. Det kan ju bero på att man är mer osäker som

nyutbildad. Sedan Freud har det kommit andra teoretiker som betonar relationen; man pratar ofta om samma saker men använder sig av andra termer.

- Det som betecknar vårt arbete är att vi ständigt söker efter kunskap som kan fördjupa vår förståelse, det innebär att vi tar till oss nya teorier. Den tidiga Freud stod för jagpsykologi och drifterna, sedan kom objektrelationsteorin och i och med den förflyttades fokus till överföring och motöverföring. I praktiken innebär det att analytikern inte är lika hård, är mer med i processen och gör sig mer tillgänglig. Personligen ansåg jag det som ett lättare sätt att arbeta, men den känslan har ju även att göra med att min erfarenhet blev större och större. Tidigare var motöverföring något negativt, medan med objektrelationsteorin blev det ett sätt att förstå patienten i ett samspel och kunna ge tillbaka.

- Detta beteende är ej medvetet hos patienten, det ligger i sakens natur. Det handlar om patientens inre värld som denne försöker skydda, och detta skyddande är på liv och död, det har att göra med det narcissistiskt- sadistiska försvarets natur, exempelvis om patientens kommunikationssätt är allenarådande inställsamt går det ej att påpeka det för patienten. Det är ju så patienten har lärt sig sedan barnsben att relatera till sina objekt och det är på det sättet man kan möta patienten. Om vi gör om begreppet motstånd och låter fokus ligga på mötet mellan mig och min patients inre värld istället, skulle det kunna exempelvis vara så här; om jag ger en tolkning till patienten och patienten svarar med motstånd frågar jag mig; vad hörde patienten mig säga? Det säger något om vem jag är i patientens inre värld. Motståndet blir på så sätt en väg in i patientens inre värld. Det har förändrats sedan Freuds tid då analytikerna värld var sann, för analytikern. I dag är det två subjekts psykiska realiteter som möts i en analys. Tolkningen är inte, sann i den gamla bemärkelsen, definitiv utan utforskande. Vad det gäller den kliniska praktiken handlar det om en förmåga att stå ut med ovissheten, dvs. att inte bestämma sig för tidigt för en speciell mening och det går ju i motsatt riktning mot vad vi vanligtvis gör i livet. För analytikern innebär det att befinna sig i ett ovisst tillstånd under en längre tid, att inte veta var man befinner sig, och att analysen är mer av ett symmetriskt möte, även i fall det inte innebär ett rollbyte, där fokus även kan ligga på analytikerns inre värld. För analysanden innebär det en större känsla av frihet, det är inte samma hårda ram

vilket gör att processen kan fördjupas. Samtidigt kan man inte vara arg på en snäll analytiker. Bion förespråkar en inställning till varje möte som om det vore det första.

Teori & Praktik: Analytikerns motstånd

En minoritet av deltagarna diskuterar motstånd hos analytikern i behandlingen, det som nämns då är motstånd mot det konkreta och friktion.

- Slutligen vill jag tillägga att det är inte bara patientens motstånd vi har att göra med utan även terapeutens.

- Motstånd att mötas på en konkret nivå och tala om det som patienten tänker på och lever med konkret, t ex sexualitet; det kan vara enklare att gå ner på en mor/barnrelationsnivå även för analytikern än att tala om sexualitet. Ett stort fokus på överföring och motöverföringstolkningar innebär att analytikern står mer i fokus vilket är ett narcissistiskt belönande arbetssätt. Det handlar om vårt eget motstånd som analytiker, infantilisering.

- I mötet med patienten kan det uppstå som negativa överföringsmönster, en negativ terapeutisk effekt. En relation består av två individer. Det innebär att även jag använder mig av motstånd.

- I början av min yrkesbana såg jag mer motstånd som ett hinder som skulle brytas ner, mer destruktivt. Kanske byggde det på en önskan att ha mindre friktion.

Teori & Praktik: Hur motstånd kan visa sig

Ett återkommande tema i samtliga intervjuer är hur motståndet visar sig i form av brott mot de psykoanalytiska ramarna inkluderat fria associationer och reflektion, samt i ett ifrågasättande av hela den analytiska processen.

- Teoretiskt sett visar sig motstånd när det är något som händer, när en konflikt visar sig och pockar på. Motstånd kan dels visa sig på ett tydligt sätt, exempelvis genom att patienten bryter tidsramarna. Men motstånd kan även visa sig på ett otydligt sätt; som att patienter talar om saker som inte är väsentliga, eller hos barn som sitter och

spelar spel och omedvetet avleder det väsentliga. Det är något som känns förgängligt hos patienten, ångesten är drivkraften och motståndet är öppningen, en dörr till insidan. Försvar kommer först och utvecklar sen ett motstånd.

- Motstånd är något man iakttar t ex när en patient byter ämne, kommer för sent, eller inte kommer alls.

- Motstånd kan vara att patienten är obenägen att reflektera.

- Som terapeut är man den som får ta emot all ilska och frustration som riktas från patienten.

- Det kan visa sig på ett uppenbart sätt som t ex att patienten slingrar sig. Sen finns det ju en grupp patienter som har en karaktärsneuros, där motståndet visar sig i allt i förhållande till ramarna, tider, betalning, plötslig inställsamhet osv.

- Den tidiga Freud som på sjukhus behandlade hysterikor syntes motståndet tydligt när det satte sig i kroppen på kvinnorna. Jag ser det tydligt i mitt arbete med barn där motståndet uttrycks exempelvis direkt i språket. De säger: nej jag vill inte. Med vuxna patienter kan det handla om ett kämpande att vara i rummet. De kommer rent fysiskt på avtalad tid, men är frånvarande i rummet och kämpar verkligen för en kontakt, men en annan sida sätter stopp hos dem. Konkret motstånd kan visa sig i förseningar, tystnad osv.

- Det jag kan tycka mig märka med patienter som har gått en tid i analys är att de börjar ifrågasätta psykoanalysens nytta för deras ökande välmående. Det gestaltar sig då genom ett ifrågasättande och ett jämförande med alternativa behandlingar så som KBT. Patienten ställer sig frågan om varför kanske en behandling på 10 möten inte skulle vara att föredra framför den pågående analysen. Det kan vara så att förklaringen på detta är att det i nuläget är en lättillgänglig sak att ta till för att gestalta sitt motstånd. Om patienten har de undringarna i starten av en analys är det en sak, det är mer om en fråga om val. Men när det tas upp efter ett par år ser jag det som redskap till motstånd. Medicinering är också exempel på alternativ behandling.

Detta visade sig tydligast för några år sedan men har lagt sig något på den senaste tiden.

- Motstånd gestaltar sig i rummet som motstånd till processen t ex att patienten trixar med ramarna såsom tider. Allt som gestaltas är någon form av motstånd där det omedvetet visar sig t ex i drömmen, dvs. om patienten går fyra gånger i veckan i analys kan man tänka sig att processen gestaltar sig även i drömmen.

- Man måste respektera motståndet och låta patienten ha ett hemligt rum. Den terapeutiska alliansen är högst väsentlig.

Teori & Praktik: Som motstånd kan förstås i förhållande till ambivalens

Att det finns en komplexitet i motståndet hos patienten står klart, att vilja och att inte vilja på samma gång, tar flertal analytiker upp.

- Alla som söker till terapi och går i terapi, gör de för att de vill förändras.

Förändring är smärtsamt.

- Det är en paradox. Patienten kommer hit för att må bättre samtidigt som det smärtsamma hindrar vägen till större välmående på ett omedvetet plan. Det är klart att det finns fall där det kan ske på ett medvetet plan exempelvis inom kriminalvården.

- Det sker på olika plan, som både vill och inte vill. En talande bild är en person som står och försöker öppna en dörr med båda händerna men lyckas ej då hans båda fötter tar spjörn mot dörrens nederkant.

Teori & Praktik: Som motstånd kan förstås i förhållande till försvar & affekter

Flera resonemang kring motstånd i förhållande till försvar förs av respondenterna och därigenom dras kopplingen till att se motstånd som något konstruktivt och livsbejakande, något som hindrar människan från upplösning och hjälper till med gränssättning. Återkommande är, även här, förståelsen av motståndsbegreppet som något tillhörande mötet med patienten. Affekter så som skam och rädsla är dominerande i resonemangen kring motstånd. Koppling till hur

motstånd kan förstås utifrån affekter kopplas även till samhället, något som står nära texten under rubriken: Samhället: Generellt

- Motståndsbegreppet är ett omfattande begrepp. Det jag tänker på är motstånd mot att komma i kontakt med den psykiska smärtan. Motstånd som försvar mot den psykiska smärtan. Smärtan kan vara att inte våga visa sig "jobbig" eller visa kärlek eller sexuell attraktion till analytikern, i rädslan för att en katastrof ska hända eller i rädsla för att bli lämnad. Motstånd är ett undvikande i ett nu som kommer och det som kommer är ganska snart. Sen kan det vara kopplat till tidigare erfarenheter. Som Winnicott sa (om man fruktar katastrofen) katastrofen har redan hänt. Resultatet av motståndet är ett status quo, ett bevarande av ett nu, som kan vara ett smärtsamt nu, men ett nu som man känner igen och som ses som mindre smärtsamt än den smärta man föreställer sig ska komma om man inte håller fast vid nuet. Det handlar om en rädsla för upplösning. Det finns en skillnad mellan försvar och motstånd. Om jag spontant associerar runt detta tror jag det har att göra med att försvar är något som riktas inåt, medan motstånd är något som riktas utåt, mot något, mot någon, mot en yttre värld. Det är patientens inre värd som gestaltar sig i terapirumet. Med den unika ramhållning och process som försiggår, i mötet med analytikern, visar sig motståndet. Analytikerna är anonym och representerar det som kommer utifrån, sett från patientens perspektiv, och får även representera processen som patientens motstånd agerar ut mot. Det kan exemplifieras genom en person har vuxit upp i en familj där ilska inte varit tillåtet att visa. Det händer en förändring, personen träffar en partner och blir kär. Personens försvar kan då vara att denne vidmakthåller en inre bild av sig själv att vara den som inte kan visa ilska och samtidigt bibehåller en inre bild av den andra att den inte kommer att acceptera ilska. Motståndet är det som riktas ut mot partnern fast partnern säger att det är ok att visa ilska.

- Motstånd synliggörs när försvaren träder i kraft och vilka försvar vi använder och agerar ut, är på sätt och vis det som utgör vår personlighet.

- Motståndsbegreppet går samman med andra begrepp som ex försvar, som handlar om patientens manövrar med smärtsamma känslor.

- *Motstånd kan förstås genom att relaterandet blir livsfarligt i patientens värld. Motstånd kan ses som destruktivt, men jag ser även att det är något konstruktivt. Patienten uttrycker motstånd för att de är angelägna om att skydda sig så pass att de kan leva. De skyddar ett själv som de under lång tid har behövt men som under ändrade omständigheter inte längre är konstruktivt.*

- *Motstånd är ett samlingsbegrepp av det som hindrar känslor och tankar som troligtvis är smärtsamma. Motstånd är påtagligast när det är kopplat till skam och skuld och det har att göra med patientens självbevarelsedrift.*

- *Jag ser och förstår motstånd mer som rädsla än något annat. Ser man på första mötet kan det innebära rädsla, osäkerhet, en kluven inställning, utifrån patientens tidigare erfarenheter och uppbyggda försvar för att skydda sig. Dessa har en gång varit ändamålsenliga men som inte är det i dag. Jag anser alltså att det handlar om rädslor, inte motstånd. Det gäller att fånga affekterna och utifrån det kan patienten öppna sig. Min önskan är att skapa en trygghet i mötet och att kunna närma sig och att följa, därför tänker jag inte utifrån motståndsbegreppet.*

- *Motstånd i förhållande till jaget handlar om att människan skall greppa sig själv, sin upplevelse i ett sammanhang. Att inte se sitt sammanhang kan vara en flykt från affekter, affekter som människan värjer sig från. I terapin handlar det om för patienten att släppa greppet och tillsammans med analytikerns skapa en känsla av sammanhang. Det förutsätter att patienten vågar lita på den andra (analytikern), att denne kan hjälpa och att genom mötet med analytikern se delar av sig själv som tidigare har isolerats. Motstånd i förhållande till överjaget och det handlar om skam, ett försvar och ett sätt att skapa ett motstånd från sig själv. Bästa sättet för överjaget att kontrollera det är genom skammen. Motstånd är skuld vilket även kan visa sig i en patologisk skuld.*

- *Motstånd mot något nytt handlar om hopp och rädsla. Som patient måste man i början lära sig gå i analys, att våga vara i situationen. Historiskt sett går det sociala samhället i vågor parallellt med den ekonomiska situationen. Idag ser det ut som om folk mår sämre. De som söker hit har en svårare problematik. Motståndet till*

psykoanalysprocessen kan innebära en rädsla för den inre världen och som idag kan visa sig i att patienter väljer en KBT behandling i stället.

- Dödsdriften kan vara ett perverterat tillstånd när den tar överhand och hatet blir tydligt. Primärt handlar det om att människan inte vågar vara i relationen och man relaterar till andra genom att förstöra. Det kan handla om anknytningsstörningar som barn. När rädslor visar sig och ångesten i det yttersta handlar om liv och död, vad jagpsykologin kallar för motstånd, ser jag som en vilja att överleva.

- I vårt samhälle idag vill alla vara empatiska, även om det inte är sant (genuint), och för att uppnå den önskade empatin medicinerar känslor bort.

- Utvecklingsmässigt är det mycket som formas under de första åren beroende på hur omgivningen påverkar människan, men även hjärnans utveckling. Mycket handlar om hanterandet av smärtsamma känslor av olika slag t ex separationsångest. Kris föregår utveckling och det är något som följer med hela livet ut, annars skulle sorgen inte vara en realitet.

- Gällande den vuxna människans motstånd som kan innebära förändring, handlar det om att det nya upplevs som hotfullt på grund av att det speglar sidor hos den egna personen. De gör motstånd när de inte vågar möta sina egna sidor. Detta gäller främst moralfrågor. Exempel på det är inför homosexualitet och abort.

Samhällsperspektiv

Samhället: Generellt

Meningarna går isär om huruvida man använder motståndsbegreppet utanför terapirummet, något som även visas exempel på under rubriken: Samhället: i förhållande till människans utveckling. Exempel på hur motstånd på samhällsnivå kan visa sig är att det motståndet kan förläggas till och bäras av *en* individ i en grupp. På det individuella planet visar sig motståndet i ändrade kommunikationsmönster, inkluderat flykt från att möta realiteten. Detta går även samman med texten bl a under rubriken: Samhälle: Narcissism.

- Jag anser att man inte kan använda sig av motståndsbegreppet i förståelsen av samhället. Det tillhör terapirummet.
- När det gäller förändringar på gruppnivå, på arbetsplatser eller i familjen kan gruppens motstånd placeras på en individ som tar på sig det.
- Idag kan motstånd vara den ständiga flykten till något annat; att utan paus hela tiden vara uppkopplad på nätet; ha massor av kontakter, masskommunicera via mobiltelefon, till skillnad från att mötas ansikte mot ansikte, och föra ett samtal med mellanmännisklig kontakt och reflektion. Man har i en sådan situation alltid en snabb utväg. Om någon eller något går emot en kontaktar man en annan person snabbt om den ena inte är tillgänglig. Den ständiga flykten kan då bli ett motstånd mot en psykoanalytisk process.
- Den tendens som är idag handlar om förändringar i kommunikationen. Idag kommunicerar man mer till följd av exempelvis dators intrång. Man kommunicerar även på ett annat sätt. Intresset av att gå in och processa djupt i sig själv är inte stort.
- Dagens krav gör att vi måste försvara oss mer. Vi har mer tillgång till information, det kommuniceras på ett ytligt stadium och ofta i allmänna termer. Tal om sex är ett tydligt exempel. Pratet sker inte på ett personligt, reellt plan. Uppfattningen om livet verkar skevt, i livet möts man av besvärligheter ibland, det ingår. Tydligt är att det finns ett motstånd mot livets realitet. En tydlig tendens idag är även att psykoanalytisk behandling är en klassfråga, de som har råd kan få behandling. Fler söker som har förmåga att jobba, det innebär också en annan sorts problematik.
- Jag ser inte motstånd som stiltje, utan mer som ett kämpande, en kamp som färdas fram och tillbaka. Stiltje är död och inträffar då kampen är över.
- Produktiviteten i samhället ökar liksom tron på rationellt tänkande. Känslor är kopplade till fritid men blir även något skrämmande. Om man ser till exempel på ett samhälle som Argentina, där känslor tillåts finnas och undersökas och känslouttryck är mycket vanligare än i Sverige, tror jag att det inte är någon slump att psykoanalysen är så utbredd som behandlingsmetod där. Jag ser även att när det

gäller behandling av barn finns det ett motstånd, som visar sig i att man fokuserar på att behandla föräldrarna istället för barnet, alternativt att man ger barnen medicin. Det är som det inte får finnas en inre värld i dagens samhälle.

Samhället: I förhållande till människans utveckling

Hållandets betydelse för utveckling i förhållande till människans motstånd. Två av respondenterna berör även klasstillhörighetens betydelse. Likriktning och ett förändrat frihetsbegrepp tas upp som förståelse av människan i dagens samhälle. Återkommande i flertalet respondenternas svar är även den ökande informationen som människan måste förhålla sig till. Det är komplext så till vida att mer information kan betyda mer vetskap och ökad medvetenhet, men problemet verkar vara att selektionen förändras och yttre stimuli, i form av information, ersätter inre och därmed minskad medvetenhet.

- Det är svårt att tänka motstånd i förhållande till människans utvecklingsprocess. Det är klart man kan säga att det finns ett motstånd till att bli äldre, att ta ansvar osv. om man använder ordet motstånd som ett allmänt språkbruk. Motståndsbegreppet såsom i terapirummet anser jag man inte kan applicera på utvecklingsprocessen, då föredrar jag att använda ordet försvar.

- Angående den unga människans inträde i vuxenlivet ser jag ett ökat motstånd till att bli vuxen idag. Jag tror att det beror på att vi lever i en mer komplex värld. Världen har blivit större, med mer information att ta ställning till. Om man ser till Sverige så lever vi nu i mer blandade kulturer än förr, men samtidigt är det ju något människan alltid har gjort. Sett från min position har den basala tryggheten minskat. Min uppfattning är att det är beroende på att vuxna föräldrar men även mor- och farföräldrar, är mer upptagna med annat, har mindre tid. Jag hör lärare som uttalar sig om elevers beteende och statistiken som talar om ökade självmord och psykisk ohälsa hos ungdomar. Även om jag har en djupgående kontakt med de jag möter, är de generellt sett en liten mängd så det är svårt att uttala sig i dessa frågor.

- Vi föds in i ett kaos och sedan söker vi efter ett sammanhang. Barnets utveckling förutsätter ett bemötande som innefattar ett "hållande" som hjälper barnet att förstå

vad som händer. Ordet "greppa", "fatta" och "fötterna på jorden" är talande för skapandet av mening. Att "tappa fotfästet" är att tappa greppet och är det värsta som kan hända då känslan av sammanhang försvinner. Inget sammanhang alls är psykosen. Försvaret isolering skyddar oss mot ett sammanhang. Det är smärtsamt om något kommer in. Om man har byggt ett sammanhang i form av en varp och väv är det lättare att ta emot och ta in nytt material.

- En generation tillbaka tvingades unga tidigt ut i arbete, i dag får inte ungdomen jobb och bostad. Det förklarar en del gällande ungas väg in i vuxenlivet. Det lilla barnet har sina överlevnadsstrategier. Överlevnadsstrategier på grund av att barnet ej har fått vara barn, hindrar barnets utveckling. Barn sätts på dagis i tidig ålder 8-10 timmar om dagen, det tror jag inte är bra. Barnen blir oberoende i negativ bemärkelse, om de inte har en fast anknytningsperson. En slags pseudosjälvständighet. Vi är alla olika, mer eller mindre stabila. Det kan även vara en klassfråga, djupt förankrad i klass, personers identitet går ej ur, trots klassresa.

- Under 1960 och 70-talet skulle allt vara fritt; p-pillret kom, fri uppfostran och cannabISRökning. Men kanske blev det en klassfråga; de utbildade höll kvar de gamla reglerna. Samtidigt upplever jag att personer från den utbildade klassen ofta kan vara stöpta i samma form, har fått ett begränsat tänkande och därmed ökat motstånd. I vuxenlivet är det även där olika från person till person hur man förhåller sig till förändring. En del har större behov av trygghet och fast struktur än andra. När den strukturen förändras eller förstörs kan det få stora konsekvenser. Om osäkerheten och hjälplöshetskänslan blir för stor, kan motståndet växa sig starkt och primitiva försvarsstrukturer bli synliga.

- Utifrån min position har friheten blivit mindre och mindre sedan i början av 70-talet. Ett aktuellt exempel är förhållningssättet till terrorismfrågan, som hänger samman med paranoidea strukturer som blivit politiskt korrekta. De kopplas till ett underliggande förtryck som gör att den politiskt korrekta sanningen inte ifrågasätts. Generellt sett är rikriktningen större och ett tydligt övertagande av marknadskrafterna är ett faktum. Friheten består idag av att köpa. Möjligheten till tankens frihet bygger på de dynamiska strukturerna. Det handlar om omedvetna,

internaliserade objektrelationer som bildar en inre befolkad värld, en värld som behöver någon form av näring.

- När man kommer till förändringar där andra människor är inblandade är motståndet kopplat till den typ av relation som man har till varandra, i vilken grad ett fritt tänkande är tillåtet. Det handlar om att tänka själv vad man vill och hur man vill ha det. När jag upptäcker ett motstånd kan man ställa frågan; hur tänker du då? Att arbeta med motstånd handlar om att få personen att reflektera över sina tankar och sin situation, att ha förmåga att härbärgera även det som patienten inte kan veta något om. För denne handlar det om att tänka på ett nytt sätt så att man hittar ut.

Samhället: I förhållande till psykiatrin & psykoanalysen

Psykoanalys innebär en genuin subjektivitet framgår det av respondenterna. Något som även berörs under rubriken: Samhället: i förhållande till människans utveckling. Detta är med andra ord inte samma sorts subjektivitet som dagens samhälle så ivrigt står representant för, framgår det av flertalet respondenter. Dagens samhälle representerar en dussinsubjektivitet, vars mönster är gemensamma utifrån bristande medvetenhet om den rådande strukturen. På så sätt framgår det i intervjuerna att psykoanalysen står i konflikt med samhället. Samtliga respondenter konstaterar att psykoanalysens roll i psykiatrin har på ett ytligt plan blivit liten.

- Idag är det mer auktoritärt inom psykiatrin och mindre fokus på subjektivitet. Vikten läggs vid normativa beteenden.

- Terapin handlar om hur jag vill leva mitt liv medan psykiatrin är mekaniserad.

- Motstånd är ett mänskligt faktum hos den person som inte har förändrats. Terapi handlar om att komma över vissa motstånd för att blir mer sig själv.

- Jag har en känsla av att psykoanalysen inte är populär i dag, delvis på grund av besparingsskäl men även på grund av samhällets utveckling. Det kanske låter konstigt, men jag tror att det stora informationsflödet är negativt, till exempel mängden av rapporter från krigshärdar och datorernas intrång i människors liv. Det

har lett till svårigheter att selektera, som i sin tur leder till en existentiell ångest. Allt ska gå snabbt, på korta tidsperioder. Psykoanalysen, eller terapier som bygger på den, kan ha svårigheter i en tid där förutsättningarna ständigt förändras; patienter flyttar mycket, läkare roterar mycket, personer byts ut, då den bygger på fasta ramar som är förutsättningen för arbetet med motstånd

- Terapirummet speglar samhället. Allting ska gå fortare, vi går till och med bokstavligen fortare på gatan. I detta sammanhang kan man se KBTs framfart, som, i viss form, jag inte ställer mig kritisk emot, men det innebär symptomvandringar och snabba ryck. När det gäller att arbeta i en dialog med det kognitiva, har jag alltid jobbat så. Det ökade tempot och stressen i samhället har gjort att människan har förändrats neurologiskt när det gäller signalsubstanserna, en minskad serotonin- och noradrenalinhalt är följderna av det nya samhället. Därför ställer jag mig delvis positiv till psykofarmakabehandling kombinerat med terapi.

- Det ligger i tiden, och gäller all vetenskap, att man har frångått tron på att saker är säkra, det handlar mer om osäkerhetsprincipen samtidigt som det är av vikt att inte pervertera osäkerhet.

Samhälle: I förhållande till gränser

Bristande gränssättning hos vuxenvärlden, samt oförmåga att härbärgera, är något som ständigt återkommer. Att sätta gränser handlar även om vad som skiljer ut en person från en annan och där med respekten för individuella skillnader samt respekt för att en satt gräns inte alltid sitter. Detta kan även kopplas till rubriken: Teori & Praktik: Individuella likheter och olikheter Gränser eller frånvaron av gränser även är starkt kopplat till narcissism som är nästa rubrik: Samhälle: I förhållande till Narcissism.

- Angående ungdomar som inte vill bli vuxna så ligger motståndet kanske inte hos de unga utan hos vuxenvärlden. De äldre vill också vara unga och de unga får inte motstånd och därmed saknas någon form av containing. Se på muslimska länder, där är det tvärtom.

- När det handlar om att förstå barn och deras förändring i utvecklingen kan man fokusera på de naturliga (inre) konflikter som ligger bakom utvecklingsstegen. Problematiken runt ungdomars övergång in i vuxenlivet kan man nog förstå på ett annat sätt. I dagens samhälle är det större press på ungdomar att bli vuxna. De får inte tillräckligt med stöd och ramar från vuxenvärlden, de gör att ungdomar löper amok.
- Om en individ inte har skapat en gräns mellan sig och sin omgivning, så är det svårt för denna att vara nyfiken på vad ett vuxenliv kan innebära eftersom det inte är identifierat. Individen är då rädd, men kan kontrollera situationer i sin inre värld genom projicering och splitting. Försvarsmekanismer mot smärta och destruktiviteten kan även vara avund, raseri och girighet och det gör att man inte går i bitar.
- På ett generellt plan tror jag att vi idag har förlorat överjaget. Det har under året luckrats upp och är generellt sett borta. Det visar sig i familjesystemet där jag ser att föräldrarna föredrar att ha sina barn på dagis så mycket som möjligt. Jag hör mindre och mindre uttalanden om föräldrar som uttrycker glädje över sina barn. Barnen får göra som de vill. Det finns inga gränser eller tydligt förhållande till vad som ingår i vuxenrollen och vad som ingår i barnrollen. Vuxenrollen är inte identifierad och barnen har därmed ingen att identifiera sig med på ett konstruktivt sätt när de själva skall bli vuxna. Det kan vara livsfarligt och föra med sig mycket ilska.
- Min förståelse av barn som inte blir vuxna, är att föräldrarna inte orkar vara vuxna, de vågar inte vara i föräldraskapet. Tidsandan innefattar en brist på motstånd för barnen och ungdomarna från vuxengenerationen. Jag ser en uppluckring med empatistörningar på senare tid. Exempelvis där våldet och misshandeln fortsätter ske även om motståndaren är besegrad och utslagen. Det är ett mycket grovt våld. Det är kanske inte politiskt korrekt att säga detta, men jag ser att barnen sätts på dagis i för tidig ålder. Tid för barnen tas ej och kvinnornas position i förhållande till barnen är inte likadan som den var förr. Könsskillnaderna har delvis jämnats ut på bekostnad av barnets objektkonstans. Det är ej så stora skillnader mellan män och kvinnor i dag, men det måste finnas någon skillnad för att inte hamna i ett neutrum, det tror jag är negativt. Jag har lämnat Marx, men tror fortfarande på tes- antites- syntes.

- Jag kan se motstånd ur tre perspektiv, utifrån jaget, överjaget och detet. Det hela påverkas på vilken tillgång man haft till någon som har härbärgerat en som barn.

- Människans utvecklingsprocess ser väldigt olika ut från individ till individ beroende på vilken familj man är uppvuxen i. Har man fått lära sig att klara sig själv och inte fått vistas i en härbärgerande och omhändertagande familj, kan det hända att barnets nyfikenhet och kreativitet inte har utvecklats. Att våga tänka fritt och att ta in nya tankar blir då problematiskt. Det kan även innebära att barnen inom sig har någonting som är dött och som måste väckas till liv. Då är det viktigt att i mötet med patienten härbärgera det osmälta, att gå försiktigt fram och först och främst få en trygg kontakt. När det gäller övergången till vuxenlivet kan man förstå motståndet i att personen som inte har någon tydlig bild av vad det innebär att vara vuxen får problem. Det kan bli en skräckfylld upplevelse att träda in i en ny roll som innebär ett namnlöst tillstånd.

Samhälle: I förhållande till narcissism

Ett återkommande ord är narcissism, som delvis även går att koppla till ovanstående rubriker. I intervjuerna handlar det generellt om människans bristande medvetenhet om sina begränsningar och hur vi förhåller oss till det. Detta uppfattas, av samtliga respondenter, som en ökande tendens i samhället. Exempel som återkommer är människans förhållande till sitt kön och sin tid, relation till ålder och död. Flertalet går in på förklaringsmodeller till detta. Gemensamt i dessa är samhällsförändringarna, bl. a i form av ökade prestationskrav, frånvaro av reflektion och, åter igen, föräldrarollens gestaltning.

- Man kan tänka att det är mer motstånd under perioder i livet som är mer omvälvande än andra. De första 10 åren formar oss till en person, det handlar om det som särskiljer oss, vad vi tillhör. En del i det arbetet är att vi måste acceptera att vi har ett kön och inte ett annat eller fler. Det samma gäller acceptansen för generationskillnader, oidipala modellen och utanförskap. Det hela kan vara kränkande för den narcissistiska människan. Utöver det kommer många kroppsliga förändringar som måste accepteras och arbete med hur man kan integrera affekterna

i sig. Och i vår kultur, att flytta hemifrån, som leder till frågor som: hur ska jag klara mig själv?

Runt 30 kommer vanligtvis tankar om familjebildningen och runt 40-50 tankar om döden, vilket är den ultimata narcissistiska kränkningen. Senare kan det handla om acceptans och tankar kring att det blev som det blev.

- I dag ser jag en ökad grad av narcissism, att leva som om det inte fanns några gränser, och en strävan efter det perfekta, inte det optimala. Avsaknad av respekt till de egna begränsningarna, t ex ett kön, och kravet att vara allvetande, utan brister, är tydligt. Jag ser det som högmod och ett tillstånd hos människan, som kan beskrivas som levande död. Detta har ökat sedan 90-talet, jag blev jättechockad när jag började märka tendenser av detta. Det kan handla om personer som har haft spikraka karriärer och som inte mött på motstånd tidigare, där gäller det att jobba med kognitioner. Grekerna talade om två saker. 1. Lära människan medkänsla 2. Injaga fruktan – i deras fall för gudarna, och även om man inte är religiös, så handlar det om att inte besitta, bedriva högmod. Förr fanns det mer respekt för hierarkin, och genom bl. a sekulariseringen av religionen har den försvunnit. Å andra sidan är högmodet starkt i USA, ett land som har en stark koppling till religionen. Jag är ingen förespråkare att samhället borde vara mer religiöst. Jag ser påtaglig narcissism där det är smärtsamt att behöva ge upp symbiosen med sin mamma. Som i berättelsen om Phyrus seger; en seger till som denna och jag är död. Men livet är begränsat. Universum är oändligt. Solen kommer att slockna. Detta måste man konfrontera, som narcissist kommer du alltid att bli besviken.

- Jag möter allt oftare patienter som har haft en osäker anknytning. Under 1970-80-talen ökade narcissismen i samhället och föräldraskapet förändrades. Barn till dessa föräldrar kom att bli narcissistiska självobjekt till föräldrarna. Barnen utsätts för överstimulering och är aldrig ensamma. De har ej möjlighet att skapa ett eget själv, egen person. I dag är dessa barn unga vuxna som känner sig oälskade, önskade vilket är en ångestkamp. Idealen i dag, som inte bygger på våra behov, förväntas unga leva upp till. Det innebär bl. a ett ständigt uppkopplande med datorer och mobiltelefoner, en maximal input som dövar separationsångesten. I dag möter jag i större utsträckning unga vuxna med svårare och mer omfattande problematik än tidigare. Yta är viktigast.

- Vi lever i ett samhälle där många har identitetsproblematik, där individer hela tiden söker bekräftelse i att de ska duga. På så sätt är det ett narcissiskt symptom. Jag ser det som svårare för människor att acceptera att vara i de olika åldersspannen. Om vuxna är vuxna är det lättare för barn att vara barn och att bli vuxna. Det går också snabbare i dag, individer ges ej utrymme till den reflektion som krävs för att arbeta med och komma åt motståndet. I dag krävs det snabba lösningar vilket i större grad är kopplat till döden för mig och konsekvensen blir en utveckling till "Barbiedockor" och ökad dödsdrift.

DISKUSSION

Jag kommer här att diskutera relevansen av att läsa Freuds texter, ge exempel på min egen behållning och tolkning av min läsning och vad det har lett till för tankar. Jag kommer sedan att diskutera hur materialet visar en uppdelning mellan teori och praktik, något jag ser som "nyckeln" till svaret på min frågeställning. Jag fortsätter dock att diskutera materialet på begrepps nivå, där jag först kopplar resultatet till Freuds texter och därefter till motstånd och skulden i individen och samhället, för att senare göra koppling till njutning. Jag går in på felkällor i studien samt förslag till vidare forskning och avslutar med en presentation av hur man kan förstå och uppfatta motståndsbegreppet.

Relevansen av att läsa Freuds texter

Sigmund Freud, psykoanalysens och dess motstångsbegrepps upphovsman, arbetade och skrev sina texter i en tid där vetenskapstraditionen i den europeiska medicinen var starkt influerad av biologins utveckling och den på mekaniska skeenden inriktade fysiologin. Vi har varit med om världskrig och otaliga konflikter och samhällsförändringar sedan dess. Psykiska diagnoser har kommit och gått. Läkarens roll har fått konkurrens med psykologens när det kommer till behandling av så kallade psykiska sjukdomstillstånd. Människans levnadsvillkor och kommunikationsmönster har ändrats med hästlängder. Otaliga forskningsprojekt har genomförts sedan Freuds tid, etc. I min verklighet, i dagens Sverige, men även mer specifikt, som psykologstudent 2008, kan man ifrågasätta vad läsning av Freuds texter egentligen har för relevans. Det kan uppfattas som en underlig fråga för vissa, men,

som jag förstår det, högst ”naturlig” att ställa för flertalet. Varför det förhåller sig så i det stora hela, är en alltför stor fråga att diskutera inom ramen för detta arbete. Men om jag kortfattat skulle försöka mig på en begränsad förklaring av min förståelse skulle det se ut som följer: Jag ser att det dels är en fråga om hur vi förhåller oss till vår historia, vilket intresse som finns för historiska texter och på vilket allvar vi tar dem, oavsett om vi känner igen oss i dem eller ej. Texterna finns där och har lästs och begrundats under historien, och i och med det påverkat oss i en eller annan riktning. *Hur* mycket Freuds texter influerat vårt sätt att se på vår omgivning och oss själva har jag ingen ambition att bringa reda i, men att hans påverkan är markant i dag är för mig uppenbart. Kunskapen om vad han skrev ser jag som bristfällig i många diskussioner som jag har stött på. Med detta inte menat att alla som kritiserar eller hyllar Freud är dåligt insatta. Jag talar ur egen erfarenhet av att ha läst till psykolog utan att, fram till denna examensuppsats, läst ett helt stycke av Freud. Därmed inte sagt att jag kan representera hela min generations psykologstuderande. Tilläggas bör att andras intressanta tolkningar, och tolkningar av tolkningar, av Freud texter och hans metoder figurerar självklart i min kontext. Med den förståelsen har det varit viktigt för mig att inledningsvis skriva om psykoanalysens uppkomst och om hur motståndsbegreppet behandlades av Freud, då det varit nödvändigt för syftet med denna uppsats, dvs. att närma mig en förståelse av vad motståndsbegreppet kan innebära inom den psykoanalytiska kontexten idag. Ett problem som jag ställts inför är vad som ingår i den psykoanalytiska kontexten, och som jag, de facto, inte är klar över hur jag ska förhålla mig till.

Jag har i min beskrivning av Freuds texter om motståndsbegreppet, valt att med få undantag, endast läsa Freuds egna texter och undvikit att läsa andras tolkningar och sammanfattningar, för att i största möjliga mån finna ”mina” fokusområden i texterna. Jag ser dock att ”mina” fokusområden inte är skapade av mig allena utanpåverkan av min historia och kontext. Tvärtom, men inom ramen för detta arbete har jag sett mig tvungen att begränsa min litteraturinhämtning och i och med det prioriterat översättningarna av Freuds originaltexter.

Teori och praktik

Men i intervjuerna tog jag främst fasta på tankegångarna kring förhållandet mellan teori och praktik och att de, precis som jag gör här, sätter ett *och*-tecken

mellan de båda orden. Detta framkommer i det övergripande resonemanget om förståelsen av motståndsbegreppet. Förståelsen av motståndsbegreppet sker i ljuset av en primär dikotomi mellan teori och praktik.

Ett annat förhållningssätt skulle kunna vara att se teori och praktik som ett. Att den praktiska delen är teorins kärna. Då talar jag om en psykoanalytisk teori i egenskap av terapi, men även bottnad i en vidare vetenskapsteoretisk och vetenskapsfilosofisk tradition.

Tänkandet kring motståndsbegreppet i den kliniska praktiken har ett hantverksperspektiv. Hur kommer det sig? Vart tog vetenskapsteorin vägen? Är realiteten så hotande, eller, är det hotet att teorin inte ska vara en realitet, som skrämmer? Att tänka kring att förmågan att *känna, fånga, vara* i rummet, inte har en teoretisk grund är en näst intill religiös utgångspunkt. Kanske är det *det* som ska till i behandlingen av patienter; tron, något genuint förankrat i behandlaren som paradoxalt nog är skyddad från medvetenheten, dvs. så fort det benämns religiöst ingår det i teorin.

Under arbetets slutfas har jag frågat mig om motståndsbegreppet är det som definierar psykoanalysen och i och med det har kanske denna uppsats kommit att handla om vad psykoanalys är. Det skulle i den bemärkelsen vara högst väsentligt att forska vidare om psykoanalysen som vetenskapsteori, vad det är och hur det kan förstås i förhållande till den psykoanalytiska tekniken. Jag tänker mig att mina resultat då skulle ses i ett annat ljus och kanske innefatta en större förståelse för hur dagens psykoanalytiker ser på motståndsbegreppet.

Resultat med koppling till Freuds texter

Förståelsen av motståndsbegreppet hos respondenterna sker, som sagt, i ljuset av en dikotomi mellan teori och praktik. I stort talar respondenterna ur ett hantverksperspektiv då de ”agerar” teorin, inte teoretiserar i sitt arbete. Detta skiljer sig något från hur Freud resonerar kring motståndet i behandlingen, då han ständigt för ett teoretiserande resonemang i sina texter. Inom den dikotoma förståelsen finns, däremot, både skillnader och likheter mellan respondenternas förståelse av motståndsbegreppet. En gemensam trend för alla respondenter och Freuds texter är komplexiteten i att motstånd både kan förstås som livsbejakande och dräpande, och förståelse av konflikten hos patienten att vilja och ändå kämpa emot. Freud skriver

dessutom explicit om en sjukdomsvinst som patienten får i och med sitt tillstånd. Att jagets individuella formande av både arv och miljö är grunden till hur motstånd visar sig hos olika individer, tas upp både av respondenterna och Freud. Majoriteten av respondenterna talar om att motståndet ligger på ett omedvetet plan, något som jag även tolkar in i Freuds texter, trots att Freud vid ett tillfälle skriver att det *inte* är motståndet som är omedvetet utan motivet. Respondenterna och Freud belyser på liknande sätt patienternas försvar mot tidigare faror som kommer fram i behandlingen som motstånd. Stora likheter finns mellan Freuds texter och respondenternas svar vad det gäller deras syn på motståndkopplingen till överjag och skuld och att rädslan för det främmande är skuldens ursprung, dvs. rädslan att förlora kärlek. Detta gör att man kan tolka det narcissistiska fenomenet som uttryck för en romantisk världssyn, med utgångspunkt i tron på realiteten.

Det finns en tydlig tendens till en gemensam syn på genuin subjektivitet som kopplas till motstånd mot reflektionen. Jag finner även att respondenternas förståelse av motståndsbegreppet främst cirkulerar kring vad Freud kallade detets motstånd. Kopplingen till narcissistiska fenomen som något som bör förändras i människans utvecklingsprocess, återkommer i flertalet intervjuer och känns igen från Freuds texter. Freuds beskrivning av människans strävan efter idealjaget och respondenternas beskrivning av narcissistiska tendenser är likartat.

Freuds självklara attityd att man bör bryta ned motståndet, är ett exempel på något som inte återfinns bland respondenternas svar, i stället talar man om följsamhet och respekt för privata rum. Freud tar även upp att det är *föreställningen* om vår kultur som bannar oss och inte kulturen i sig, något som inte berörs hos någon av respondenterna. Respondenterna i sin tur berör analytikerns motstånd, något som inte återfinns i Freud resonemang.

Flertalet av respondenterna talar i olika sammanhang om, som jag förstår det, vikten av auktoritetens hållande, gränssättande och hållbarhet, detta för att leken, kreativiteten och njutningen ska möjliggöras. Respondenterna påvisar bristen av det i dagens samhälle. Jag förstår det på liknande sätt som när Freud skriver om att njuta utan skuld förutsätter ett yttre förbud. I detta sammanhang är det intressant, utifrån Freuds texter, att fundera på vad ”fadern” har för auktoritet i dag och hur ”den vårdande kvinnan” ter sig nu för tiden. Det ser inte ut som det gjorde på Freuds tid idag och det är något som respondenterna berör i sitt resonemang om föräldrarollens brister. Det finns en tvetydighet i deras framförande som dels riktas framåt, och har

att göra med en positiv syn på förändrade familjemönster, bl.a. rörande könsrollerna, och dels riktas tillbaka på, en näst intill romantiserad syn på en gammal familjestruktur där tydliga gränser sätts. Men gränssättandet där följer ur mannens självklara auktoritet, något som väldigt sparsmakat tas upp bland respondenterna. En struktur som innebär en auktoritet som, i och med gränssättandet, talar för hela familjens räkning och sällan ifrågasätts, möjliggör ett handlande i det fördolda. Vi betalar onekligen ett pris för den gamla familjestrukturen. Och nu när vi försöker ändra på den gamla strukturen, uppstår en viss osäkerhet om vad föräldrarollen, fadersrollen och modersrollen egentligen bör innebära.

Skulden och njutningen

Psykoanalysens syn på genuin subjektivitet kopplas till motstånd mot reflektion i intervjuerna. Jag förstår det som att reflektion riskerar att leda till insikt, som i sin tur möjliggör ansvar. Barnet står utan ansvar i sin ovetskap, med all rätt. Men för den vuxne krävs ett eget omhändertagande (en definition på vad en vuxen människa är) och då blir motstånd mot insikt en ovilja att ta ansvar, dvs. en vilja att vara barn och en ovilja att vara vuxen. Allt detta på bekostnad av att andra då måste ta ansvaret, i vissa fall även barnen. Tilläggas bör att ansvar även innefattar makt, dvs. de som tar och tilldelas ansvar sitter alltid i en maktposition. I makten att bära ansvaret riskerar man att ställas till svars för misstagen där skulden blir ett faktum.

Den som bestämmer, äger skulden, den som tror sig fatta beslutet äger skulden. Ett sätt att bli skuldfri är att låta den andre bestämma, är det verkligen så? Är det vad unga, och även grupper av s.k. vuxna, vill? Kanske de aldrig har fått uppleva något annat än just skuld. Till synes ser det ut som de varit ansvarslösa pg a att de inte haft auktoriteter i föräldrar och samhälle, men detta kan ha gjort att de tagit kommandot själva, de har blivit sina egna auktoriteter. Jag kan inte motstå att jämföra med kamphunden som tar kommandot över sin värld, när husse inte tar ledarrollen. Husse sitter kränkt på diskbänken och ringer polisen. Att barnen gestaltas som föräldrarnas narcissistiska självobjekt, är ytterligare ett exempel på likheten mellan Freuds texter och respondenternas svar.

Att visa Motstånd är att ge ansvar till den andre, sin motståndare, till analytikern, den som har makten, samhället osv., i den bemärkelsen att man tror och hoppas att den andre är vuxen nog att klara av det, och därmed behandlar den andre

som vuxen och, i och med det, respekterar den andre som en värdig motståndare. Motståndet kan därför ses som en vilja att vara med, i motsats till följandet, ja-sägandet dvs. likgiltigheten. Det skulle ha varit intressant i detta sammanhang, att föra en diskussion med respondenterna om motståndets passiva och aktiva gestaltning.

Om inte en gräns sätts i samhället, eller t ex i det kliniska sammanhanget, i form av analytikern, rummet, processen, vad kan analysanden då visa motstånd mot? Om analytikern är alltför följsam kan motståndet upphöra, men man kan även tolka det som att det tas ifrån, bestjäls analysanden.

En av respondenterna talar beskrivande om narcissism som högmod, vilket vittnar om vilken tyngd ett sådant fenomen har på hans axlar. Vi talar här om en dödssynd och det går inte att ta miste på vilken värdering denna utveckling, som respondenterna vittnar om, har. Utifrån det står moralen fast, och är därmed en tydlig motståndare som människan kan sätta sig emot i sin strävan efter lust. Genom detta definieras motstånd som något livsbejakande. Vad skulle då problemet vara kan man fråga sig? Så som respondenterna beskriver förhållandet i terapirummet, med bl.a. gränser och ramar, är det inte i överensstämmelse med övriga samhället.

Att njuta utan skuld förutsätter ett yttre förbud, enligt Freud. Jag tänker här att analys kan leda till insikt om att auktoriteten har internaliserats, kanske den förlorat sin kraft och därmed den sista livslögnen som möjliggör skuldfri njutning. Strävan efter den fria tanken blir därmed vägen till den ultimata kastreringen.

Man kan lätt konstatera tendensen, att i dagens samhälle är det förbjudet att *inte* njuta och synda, det är tabu. Syndigt är lika med skyldigt. Detta möter oss; *var glad, medicinera bort ångest och sorg, var inte inåtvänd, prisa social kompetens med ett brett leende, kvantitet före kvalitet i relationer, tänk positivt till varje pris, tänk bort känslan av att livet kan vara jobbigt, för guds skull lär dig njuta, skynda att njuta – för du är värd det.* Om du inte njuter är det något fel på dig och du får inte vara med och leka. Vad lämnar det oss? Förutsättningarna för motstånd kanske har upphört. Hur kan vi njuta om det inte är förbjudet. Eller är den nya njutningen gestaltad i dagens förbjudna: det icke njutbara, det destruktiva och om man så vill uttrycka sig; dagens njutning identifieras i dödsdriften.

Felkällor

Jag kan konstatera att jag inte har kommit fram till någon helt enhetlig förståelse, som går utöver det dikotomta tänkandet i teori och praktik, av vad motståndsbegreppet kan innebära inom den psykoanalytiska kontexten idag. Gemensamma drag för Freud och respondenterna är t ex hur motstånd kan visa sig i rummet i form av rambrott. Däremot skiljer sig Freud och respondenterna gällande om man ser motstånd som något positivt eller negativt, och hur man förhåller sig till det visade. Variationen bland respondenterna är ibland markant.

Felkällor i studien kan ha påverkat detta. Jag vill då föra fram mitt subjektiva sätt att förhålla mig till intervjuerna. Att det inte alltid stått klart vilket slags motstånd vi har pratat om. Det handlar om hur jag uppfattar Freuds definition, som i sin tur ej är enhetlig. Det handlar också om hur respondenterna uppfattar Freuds definition och hur jag uppfattar respondenternas definition av Freuds texter, hur respondenterna definierar begreppet motstånd i sin praktik och hur jag uppfattar hur respondenterna definierar det i sin praktik. Och hur respondenterna definierar motstånd i förhållande till samhället och hur jag uppfattar respondenternas definitioner av motståndsbegreppet i förhållande till samhället, plus kopplingen mellan praktik och samhälle. Med andra ord, det är mycket som kan ha blivit fel. Följdfrågor har varierat i mängd och variation och kan ha styrt respondenternas svar på olika sätt. Trots att jag har försökt att vara så enhetlig som möjligt i vad jag har berättat om min uppfattning om motståndsbegreppet, har det skiljt sig åt vid de olika intervjutillfällena och kan även det ha bidragit till en onödig styrning av svaren. Som tidigare nämns i metoddelen, spelades intervjuerna inte heller in, vilket kan ha påverkat exaktheten i återgivandet. Det är viktigt att konstatera att några generella slutsatser är svårt att dra utifrån antalet respondenter. I mån av tid skulle det varit intressant att intervjua fler psykoanalytiker under en längre period eller vid upprepade tillfällen som skulle inkludera explicita frågor om vetenskapsteori, för att få en djupare förståelse av motståndsbegreppet. Jag ser även att ”utomstående” källor om motståndsbegreppet inom psykoanalysens kontext skulle vara intressant att studera. Likaså skulle det vara intressant att diskutera resultatet utifrån ett erfarenhetsperspektiv och ett klassperspektiv.

Ett sammanfattande sätt att förstå motstånd

Ett sätt att beskriva motstånd, som jag kommit fram till, är att man aldrig blir starkare än sin motståndare, om nu styrka skulle vara målet. En svagare motståndare bjuder för lite kraft och musklerna börjar förtvina. Då motståndaren är alltför stark, blir smärtan dock för stor för att mötas och mötet kan till och med utebli. Motståndet blir för stort att bemöta.

Motståndets hem är motståndaren, motstånd förutsätter en definition av motståndaren dvs. motståndet definieras utifrån motståndaren, en motståndskraft, ett gränssättande men också utifrån ett begär att utöka eller ändra territoriet, en kraft som vi lika gärna kanske skulle kunna kalla makt.

Utan motståndare, inget motstånd. Det betyder dock inte att motståndaren behöver vara personifierad. Motståndaren kan vara ett ting, en situation, en process som inte bara befinner sig på andra sidan utan även mellan (parter), tillsammans (med), och inom (en).

SLUTORD

Min strävan efter motstånd har delvis blivit tillfredställt med denna examensuppsats subjektiva signifikans, mitt sökande efter påfyllning återstår.

Jag vill även kommentera rubriken för denna uppsats; *Motstånd – inte tröst*. Den är stulen från Dagens Nyheters recension, av en ny Beethovenutgåva av ryska nationalorkestern 14/11 2007. Thomas Anderberg skriver där talande om motståndets dynamiska väsen: *Beethoven bjuder inte så mycket tröst som spänning, och skönheten fås till priset av ett motstånd som ständigt övervinnes och återuppstår*. Jag valde använda mig av denna rubrik p.g. a att den står för det komplexa och dynamiska fenomenet som tycks stå bakom begreppet motstånd. Trösten, i egenskapstöttning, kan ses utifrån resultaten, som en motsats till motstånd samtidigt som det är källan till motståndet och något som inte kan skiljas ut.

REFERENSER

- Anderberg, T. (2007,14/11). Motstånd- inte tröst. *Dagens Nyheter*, s. B8.
- Allwood, C. M, Erikson, M. G. (1999). *Vetenskapsteori för psykologi och andra samhällsvetenskaper*. Lund: Studentlitteratur.
- Brachtrsende, D. (Red.). (2005). *Concise rules of APA style* (Andra utgåvan) Washington, DC: American Psychological Association.
- Denscombe, M. (2000). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.
- Egidius, H. (Red.). (1994). *Psykologilexikon* (Andra utgåvan) Stockholm: Natur och kultur.
- Freud, S. (1995). *Vi vantrivs i kulturen*. Stockholm: Röda Rummet.
- Freud, S. (1996a). *Samlade skrifter I: Föreläsningar Orientering I psykoanalysen*. Stockholm: Natur och kultur.
- Freud, S.(1996b). *Samlade skrifter II: Drömtydning*. Stockholm: Natur och kultur.
- Freud, S. (1997). *Samlade skrifter III: Tidiga skrifter och historik*. Stockholm: Natur och kultur.
- Freud, S. (1998). *Samlade skrifter V: Sexualiteten*. Stockholm: Natur och kultur.
- Freud, S. (1998). *Samlade skrifter VI: Fallstudier*. Stockholm: Natur och kultur.
- Freud, S. (2001). *Samlade skrifter VII: Neuros och psykos. Småskrifter*. Stockholm: Natur och kultur.
- Freud, S. (2002). *Samlade skrifter VIII: Psykoanalysens teknik*. Stockholm: Natur och kultur.
- Freud, S. (2003). *Samlade skrifter Band IX: Metapsykologi*. Stockholm: Natur och kultur.
- Freud, S. (2007). *Samlade skrifter Band XI: Konst och litteratur*. Stockholm: Natur och kultur.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lesche, C. (1971). Om psykoanalysen som vetenskapsteori. *Häfte för kliniska studier* 5, 7-25.
- Saugstad, P. (2001). *Psykologins historia: En introduktion till dagens psykologi*. Stockholm: Natur och kultur.

Senior, M. (1985). *Vem är vem i mytologin: 1200 mytologiska gestalter från hela världen*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

APPENDIX A

FÖRFRÅGAN OM SAMTAL FÖR PSYKOLOGEXAMENSUPPSATS

Mitt namn är Linnéa Svensk och jag läser termin 9 på psykologprogrammet vid Lunds universitet. Jag står inför mitt uppsatsskrivande och i anledning av det kontakter jag nu Er.

Ansvarig för Kurs J, Psykologexamensuppsats, 30 högskolepoäng är Erwin Apitzsch

BAKGRUND

Efter fyra år på programmet fick jag känslan av att något grundläggande i mina psykologistudier fattades mig.

Samtidigt stod jag inför uppsatsskrivande, Jag ställde mig frågan: Vad vill jag ägna denna valfria tid åt som jag inte tidigare under psykologutbildningen haft möjlighet att göra?

Att läsa texter av Sigmund Freud blev mitt svar, från början alla texter, men jag insåg sedan tidsbegränsningarna av detta arbete!

Jag sökte upp Lennart Viberg som kom att handleda mig i detta. I samråd med honom valde jag ut följande texter att läsa:

Samlade Skrifter Band II Drömtydning, Band V Sexualiteten, Band VII Psykoanalytisk teknik samt Vi vantrivs i kulturen.

Det var både en intellektuell och emotionell resa att heta duga! Jag fick kort sagt mersmak. Under min läsning blev jag mycket intresserad av motståndsbegreppet som ledde mig till huvudfrågan för mitt uppsatsarbete: Hur ser dagens psykoanalytiker på motståndsbegreppet?

FÖRFRÅGAN

Min förfrågan till Er är om Ni skulle vara intresserade av att träffa mig, 45 min för att samtala om motståndsbegreppet?

Jag kommer att kontakta Er per telefon under vecka 45 - 46 för att höra efter om Ni har lust och möjlighet att träffa mig.

Med Vänliga Hälsningar

Linnéa Svensk

APPENDIX B

Hur ser dagens psykoanalytiker på motståndsbegreppet?

- 1, Ur ett kliniskt praktiskt perspektiv.
- 2, Ur ett samhällsperspektiv.

- Om det används, hur används det.
- Människan förhållande till förändringar under olika stadier i livet.
- Vilka eventuella (historiska) förändringar som iakttagits utifrån psykoanalytikerns position.
- Antal verksamma år.

APPENDIX C

Exempel på följdfrågor som användes vid intervjuerna

- Vill du exemplifiera?
- Hur kan man förstå det?
- Vad kan det innebära?
- Vad kan det få för konsekvenser?